

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)

Janzen, J.W.P.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Janzen, J. W. P. (2013). *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

18 Kloos en Verwey: een vriendschap

De zomer van 1888 brachten Kloos en Verwey aan zee door. Verwey had kamers gehuurd in Katwijk in de Voorstraat, vlak bij het strand. Na deze vakantie kwam een eind aan de vriendschap van zeven jaar, waarbinnen de mentor in steeds ruimere mate afhankelijk werd van de discipel.

In de jaren waarin zij veelvuldig met elkaar omgingen, waren er wel de nodige ergernissen geweest. Zo stoorde Verwey zich aan de periodieke lethargie van Kloos, die zich op zijn beurt kon ergeren aan de in zijn ogen soms niet-aflatende ijver en nauwgezetheid van Verwey, maar dit bracht hun vriendschap niet in gevaar. Toen Verwey zich verloofde met Kitty van Vloten, kon Kloos dat absoluut niet verdragen. Hij werd wanhopig en suïcidaal. De vriendschap ontaardde in een vijandschap die zo ver ging, dat Kloos Verwey in 1889, zoals in het vervolgdeel wordt beschreven, uit de kringen van De Nieuwe Gids verdreef.

18.1 Albert Verwey: een ijverige scholier

De anekdote wil dat Albert Verwey, leerling van de Amsterdamse Hogere Burgerschool waar ook Perk, Van der Goes en Kloos hun opleiding hadden gevolgd, zijn docent Doorenbos een door hem geschreven gedicht 'Ruth' liet lezen. Verwey was er in de kerstvakantie van 1880 mee begonnen en had het in september 1881 voltooid. De volledige titel luidde: 'Ruth, een dramatische dichtproeve', geschreven in drie bedrijven. Verwey, zoveel was wel duidelijk, had dichterlijke aspiraties. Doorenbos gaf Verweys 'Ruth' door aan Van der Goes, zijn oud-pupil en lid van Doorenbos' studiegroep. Daarop vroeg Van der Goes de scholier begin november 1881, een week na Perks dood, bij hem thuis. Verwey las bij die gelegenheid enige christelijk geïnspireerde gedichten voor die hij zelf geschreven had.

'Van der Goes die in alles een heer was, liet de hoogst ongeoeffende voordracht van die poëem geduldig langs zich gaan,' herinnerde Verwey zich later. Toch herkende Van der Goes, zelf geen dichter, iets aardigs in de poëzie en sprak erover met Kloos, die de jongeman vervolgens uitnodigde voor een bezoek op zijn kamer in de Gerard Doustraat.¹¹³² Dat bezoek wordt algemeen gezien als het begin van een hechte vriendschap tussen de dan 22-jarige student en de 16-jarige scholier. De eerste schriftelijke bewijzen van hun vriendschap dateren van anderhalve maand na de dood van Perk. Verwey was langs Kloos' kamer gekomen, maar trof hem niet thuis, waarop Kloos hem met een kort berichtje uitnodigde:

Waarde Heer!

Tot mijn spijt vernam ik zoo even uit uw briefkaart, dat ge mij niet thuis hebt getroffen. Ook over Woensdag en Donderdagavond kan ik niet beschikken. Doch Vrijdag, ben ik stellig den geheelen avond tehuis en zal u dan, na ½ zeven, met groot genoegen bij mij zien.

tt. Willem Kloos

13 Dec 1881

¹¹³² Zie Uyldeert 1948, p. 71-72. Wanneer Kloos in zijn latere kronieken over zijn kennismaking met Verwey schreef, vermeldde hij de rol van Van der Goes niet. Zie: Kloos 1971, p. 121 e.v.

P.S. Zaterdagavond is ook goed, doch laat u het mij dan s.v.p. vooraf even weten.¹¹³³

Kloos en Verwey voelden zich tot elkaar aangetrokken door hun liefde voor de poëzie, maar ook door een zekere mate van overeenkomst in hun beider achtergrond. De vader van Albert Verwey was meubelmaker, of liever gezegd, bezat een meubelmakerbedrijf met ongeveer 25 knechten en Kloos' vader was kleermaker. Ook hadden zij beiden hun moeder op jonge leeftijd verloren. Albert was zes jaar toen zijn moeder stierf.¹¹³⁴ De tweede vrouw van vader Jan Verwey overleed al in 1872, waarop de meubelmaker voor de derde keer in het huwelijk trad. Albert was elf toen deze nieuwe pleegmoeder haar intrek nam bij het gezin, dat naast Albert bestond uit zijn enige broer Christoffel (1866) en zijn zuster Margaretha (1867) en een halfzusje Anna Maria (1872) uit het tweede huwelijk. De derde echtgenote van de meubelmaker was, net als de stiefmoeder van Kloos, een steile vrouw. Leentje Hesta vergde het uiterste van de kinderen. Lopen, zitten, eten en spreken; alles moest netjes worden gedaan en hun uiterlijke verschijning moest onberispelijk zijn.¹¹³⁵ Ruim twee jaar na zijn derde huwelijk overleed Alberts vader, slechts 42 jaar oud, aan tuberculose. De beide grootvaders kregen de voogdij over de kinderen, die hun een gematigd calvinistische opvoeding gaven.

Albert, leerling van de driejarige hbs, stapte met het diploma over naar de vijfjarige. Het werden twee vruchtbare jaren. Albert ontwikkelde grote belangstelling voor Engelse dichters, die hij netjes in een schriftje vertaalde. Shelley was, net als voor Kloos, zijn lievelingsdichter, maar daarnaast zette hij fragmenten uit Racines *Esther* en enige balladen van Goethe over in het Nederlands.¹¹³⁶

Kloos herkende diens talent en het lukte de hbs'er om met hulp van deze 'mentor' en door de steun van zijn leraar Doorenbos gedichten gepubliceerd te krijgen. Hij introduceerde zijn jonge vriend in zijn kennissenkring. Begin februari kon Paap Verwey ontvangen, schreef Kloos hem maandag 30 januari 1882:

Amice! Ik had je adres zoo goed weggeborgen, dat ik het eerst na veel zoeken heb kunnen terugvinden. De heer W. Paap woont Quellynstraat b/d Ruijsdaelkade nr. 15, boven, middelste schel en zou je 't liefst Woensdagavond a.s. bij zich zien. tt W.K.¹¹³⁷

Van de vele verzen die Verwey in de laatste jaren van zijn middelbareschooltijd schreef, zijn er enkele in verschillende periodieken geplaatst, en een aantal is later in de bundel *Persephone en andere Gedichten* opgenomen. 'De Roze' uit januari 1882 werd na bemiddeling van Doorenbos in *De Nederlandsche Spectator* van 25 februari van dat jaar gepubliceerd. In die maand ook dichtte Verwey zijn 'Sproke der Zee'.¹¹³⁸ Hij zond de eerste versie naar Kloos, die hem in maart per briefkaart een aantal verbeteringen voorstelde en hem toezegde om het vers op te sturen naar *Jong Vlaanderen*, waarvan Pol de Mont een

¹¹³³ Hier geciteerd uit: Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 15. Het gezin Verwey woonde destijds, getuige de adressering op de Noordermarkt, nummer 42. Het volgende kaartje van Kloos aan Verwey, d.d. 20 januari 1882, had als adres Nassaukade 74 boven.

¹¹³⁴ Zie ook: Van Uuden en Stokvis 2007, p. 59 e.v.

¹¹³⁵ Ibid., p. 59.

¹¹³⁶ Uylert 1948, p. 59-60.

¹¹³⁷ Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 15-16.

¹¹³⁸ Uylert 1948, p. 75.

van de redacteuren was. 'Ik heb zekerheid, dat het opgenomen zal worden,' voegde hij eraan toe.¹¹³⁹ Wat inderdaad gebeurde.¹¹⁴⁰

Kloos bemiddelde ook bij Vosmaer voor plaatsing van Verweys gedichten. Toen Kloos op 17 mei 1882 reageerde op Vosmaers 'Voorrede' bij Perks gedichten, stuurde hij gelijktijdig een vers van Verwey mee met de opmerking: 'Hierby het vers van Verwey, waarover ik sprak.'¹¹⁴¹ Verwey zag vervolgens zijn gedicht 'Zang' van juli 1882 als 'Zangen en beelden' in *De Spectator* geplaatst. Kloos was trots op zijn pupil, zoals bleek uit zijn briefje aan Vosmaer:

Ik heb tegenwoordig veel schik in mijn vriend Verwey, die goede vorderingen maakt in het uitdrukken van zijn zieleleven. Daar kan veel uit groeien. Hij is nu bezig eindexamen HBS 5j. cursus te doen, maar vloeit niettemin over van verzen. De meesten veroordeel ik; niet omdat ze slechter zijn, dan het gros van de verzen waarop de jonge poëten Holland thans onthalen, maar omdat hij beter kan.¹¹⁴²

Later liet hij Vosmaer weten: 'Verwey is toch altijd eenige stapjes beneden my, en weet niet wat hem te wachten staat... De jongen is een mirakel! Zoo'n productie en tevens zoo'n kritiek voor den leeftijd, dien hij heeft.'¹¹⁴³

Het 'mirakel' maakte tussen eind juni en begin oktober van 1883 een reis naar de Verenigde Staten. Vanwege zijn kennis van de Engelse taal namen de twee directeuren van zijn kantoor, de heren Ziegelaar en baron Van Rebecque, hem als secretaris mee op inspectiereis naar New Mexico. Daar bezat Ziegelaar, met een aantal aandeelhouders, een zeer aanzienlijk stuk grond. Het doel van de reis was de Amerikaanse directeur van de maatschappij, Frank Sherwin, te bewegen zijn functie neer te leggen. In Nederland verdacht men hem van wanbeheer.¹¹⁴⁴

Onder het kopje 'Passagierslijst' vermeldde *De Amsterdamsche Courant* van dinsdag 26 juni 1883:

Den 23 Juni van Amsterdam naar New-York vertrokken per Leerdam, kpt. Slierendrecht, als kajuitpassagiers: mej. Martina Grubber, de heer W. M. Wermerskirch en dochter, Th. Baron van Zuylen van Nyevelt, J. W. Baron van Rebecque, de heeren E. Gijsberti Hodenpijl, W.F. Ziegelaer, A. Verwey, Leopold Mayer, Joh. Christandt, J. S. G. Graniberg, J. Scholting, mevr. Sluut en kind, benevens 368 tusschendeckspassagiers.¹¹⁴⁵

In gezelschap van zijn werkgevers reisde Verwey eerste klas; heel wat gerieflijker dan de ruim 350 anonieme landverhuizers op weg naar de nieuwe wereld. Na zestien dagen varen,

¹¹³⁹ Briefkaart van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 18 maart 1882, in: Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 17.

¹¹⁴⁰ Als 'Een Spoke der Zee', in *Pennoen* 2 (1882), p. 225-256. *Pennoen* is een voortzetting van *Jong Vlaanderen*.

¹¹⁴¹ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 17 mei 1882, in: *Stuiveling* 1939, p. 156.

¹¹⁴² Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 10 juli 1882, in: *Stuiveling* 1939, p. 159.

¹¹⁴³ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 4 december 1882, in: *Stuiveling* 1939, p. 187.

¹¹⁴⁴ Zie voor de reis van Verwey: Bulhof 1973, p. 65 e.v.; en Thijs 1974, p. 581 e.v.

¹¹⁴⁵ De s.s. Leerdam, een vrachtschip met passagiersaccommodatie, was een betrekkelijk nieuw schip. In 1881 was het gebouwd als s.s. Nederland. Het schip kon 44 1ste klas en 392 3de klas passagiers vervoeren. Na een aanvaring is het in december 1889 gezonken. Uit: *Holland-Amerika Lijn Vloot Lijst*.

waarin Verwey zich veelal in het gezelschap van de stuurman en de machinist bevond, kwam er land in zicht en meerde de Leerdam af bij Staten Island.¹¹⁴⁶

Wanneer Verwey niet door de USA trok en Kloos niet in Brussel woonde, liep Verwey bij Kloos de deur plat. Dat schikte niet altijd. Zo stuurde Kloos hem op 22 december 1882 de volgende boodschap:

Amice! Word zoo even bij Perk te dineeren gevraagd voor den middag – kan je dus niet ontvangen. Maar kom morgen (Zaterdag) op het gewone uur: de spiritistische séance was ik toch, om verschillende redenen, al van plan, er aan te geven.¹¹⁴⁷

Kloos was naar aanleiding van het verschijnen van Perks gedichten bij de familie geïnviteerd. In het vroege voorjaar van 1883 kwam er opnieuw een inuitatie. Ook daarvoor moest Verwey wijken. Het briefje aan Verwey, gedateerd 19 april 1883, luidde:

Amice!
Hedenavond zal ik je niet kunnen ontvangen, daar ik te dineeren gevraagd ben bij Perk. Vrijdagavond kan ik ook niet, zooals je weet, maar met Paap heb ik afgesproken, dat je Zaterdag zoudt komen. Ga nu maar niet veel uit in die vrije avonden, maar werk liever wat.
tt.
Willem Kloos.¹¹⁴⁸

De toch al niet luie Verwey volgde Kloos' advies op; hij studeerde ijverig en was druk aan het dichten waarop Kloos de verzen doorstuurde naar Vosmaer. Hij waarschuwde de jongeman wel niet te hoog te paard te zitten:

Maar nu een les: ik houd er niet van om den schoolmeester uit te hangen, doch het volgende moet me toch van het hart. Je moest niet van Vosmaer praten als 'dien haagschen heer': dat doet mij onaangenaam aan, niet alleen om Vosmaer, maar ook om jou. Als je geest en gemoed, zoowel als je fantasie en je vermogen om alles uit te drukken, zich blijven ontwikkelen, zooals zij dat tot dusverre gedaan hebben, dan zal je misschien een grooter dichter worden dan Vosmaer of ik of eenig ander van het

¹¹⁴⁶ Uylert 1948, p. 82 e.v.

¹¹⁴⁷ Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 35. Zoals wij eerder schreven, werd er in de negentiende eeuw veel aan spiritisme gedaan. Spiritisme gaat ervan uit dat de dood geen wezenlijke verandering in de geest van de mens teweegbrengt. Door de dood scheiden lichaam en geest zich, het lichaam blijft achter.
D. Jansen 1982, p. 159:

In de tweede helft van de negentiende eeuw zochten in Nederland nuchtere, redelijke mensen ondersteuning van wankle geloofzekerheden bij het spiritisme. Zo kwam het dat een aantal staatslieden en wetenschapsmensen – vooral theologen – tijdens spiritistische séances elkaar troffen in een poging om langs proefondervindelijke weg zekerheid te verkrijgen over het leven na de dood.

Bekende Nederlanders, 'waaronder literatoren als H.J. Schimmel, M. Emants en Frederik van Eeden', namen deel aan deze séances. Gibbels 1997, p. 127 e.v. beschrijft de uit de Verenigde Staten overgewaaid 'klopmanie'. Van de Tachtigers hield Van Eeden zich het meest bezig met spiritisme. Zie Fontijn 1994, p. 1 e.v. De oudste Nederlandse vereniging van spiritisten is de Nederlandse Vereniging van Spiritualisten 'Harmonia', opgericht in 1888.

¹¹⁴⁸ Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 36.

levende geslacht. Maar dat neemt niet weg, dat Vosmaer op dit oogenblik, in wetenschap en kunst en levenservaring nog altijd een spanne en iets meer boven je staat. [...]

Moest je Vosmaer niet eer dankbaar zijn, dat hij zich op een bloote aanbeveling van een derde, aan jou gelegen laat liggen, en zich de moeite neemt, over jou verzen na te denken. Je moest dat waardeeren, want je kent de wereld niet, en weet niet hoe weinig de menschen, zelfs de besten, in den grond huns harten om elkander geven.¹¹⁴⁹

Naast dichten was Verwey ook kritieken gaan schrijven. Zijn eerste recensie verscheen een dag voor zijn 17de verjaardag, op zondag 14 mei 1882 in het weekblad *De Amsterdammer*. In zijn bespreking behandelde Verwey Willem Goslers vertaling van Byrons *Manfred*. 'De vertaling van den heer Gosler heeft veel gebreken, doch verzen als deze bewijzen dat de vertaler ons in zijn werk ook zooveel schoons geschonken heeft dat wij met verlangen de uitgave eener vertolking van Childe Harold tegemoet zien.'¹¹⁵⁰ Deze kritiek publiceerde hij nog onder de initialen A.V. Zijn volgende recensies in *De Amsterdammer* ondertekende hij met het pseudoniem 'Homunculus', wat zoiets betekent als mensje, mannetje of dwerg. De recensie van Fiore delle Neves *Een liefde in het Zuiden* (17 september 1882) publiceerde hij echter onder zijn eigen naam.

In de tweede helft van 1883, de maanden waarin Verwey in Amerika was, ging Kloos om met een vriend, die één keer voorkomt in *Zelfportret*. In 1936 herinnerde Kloos zich 'in 1883 en 1884 o.a. ook veel [te zijn] omgegaan met Viktor Tydeman', een afstammeling, zoals Kloos vermeldde, van het gelijknamige geslacht dat in 'betrekking stond' met Willem Bilderdijk. Voorts vermeldde Kloos over de achtergrond van Tydeman:

Hij was door zijn vader, die predikant was geweest, er voor bestemd geworden om theoloog te worden, maar hij verloor zich liever in modern-wijsgeerige bespiegelingen, waar in hij echter niet zoo penetrant-doorredeneerend was als ik zelf wist te zijn.

Tydeman maakte versjes en verstond de kunst 'luchtig-levendig te spreken'. Tydeman, wist Kloos zich te herinneren, bevond zich in geestelijk opzicht 'tussen de twee vloeiende beken van een moderne protestantisme en Multatuli plus *Dageraad*'. Om met een persoonlijke noot te eindigen: 'En later vernam ik toevallig, dat hij getrouwd met het meisje waarmede hij geëngageerd was toen ik hem kende, kort daarna was overleden. Wat ik heel jammer vond.'¹¹⁵¹

Kloos vergist zich hier op een punt: de vader van Victor Jacobus Tydeman (of Tijdeman), Johan Willem Tijdeman (1815-1879), was advocaat, terwijl een grootvader van Victor predikant was. Verder klopt het: de andere grootvader van Victor was de Leidse hoogleraar

¹¹⁴⁹ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 14 december 1882, in: Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 34.

¹¹⁵⁰ Uylert 1948, p. 81

¹¹⁵¹ Kloos, 'Breed-weemoedige herinneringen van mijn binnenleven aan Mr. Frans Erens en anderen', januari 1936, p. 69-70; Kloos 1986, p. 264-265.

in de rechten: Hendrik Willem Tydeman (1778-1863), die naar Kloos' woorden 'in betrekking stond' met Bilderdijk.¹¹⁵²

Tydeman was een bekende van Muller uit de vrijdenkersvereniging De Dageraad. Naar wij mogen aannemen heeft Kloos Tydeman leren kennen door zijn contacten met Muller en het is zeker niet onaannemelijk dat Kloos die, om het voorzichtig te formuleren, geen gelovig man was, ook wel eens een Dageraadbijeenkomst heeft bijgewoond.¹¹⁵³

18.2 Verwey, Van Vloten en Kloos

In de herfst van 1883 zette Verwey weer voet op vaderlandse bodem. Zijn terugreis was niet zonder problemen verlopen, want tijdens de tocht van New Mexico naar New York werd Albert ziek. Terwijl de rest van het gezelschap doorreisde, bleef hij alleen achter. Toen hij na enige tijd hersteld was, scheepte hij zich in op de s.s. P. Caland, die op 25 september 1883 de haven van New York uitvoer om koers te zetten naar Rotterdam.

Terug in Holland ging Verwey/Homunculus, nog vol indrukken van de reis, met hernieuwde ijver als dichter en criticus aan de slag.¹¹⁵⁴ 'Persephone', waaraan hij al voor zijn Amerikaanse reis begonnen was, nam hij opnieuw ter hand. Later verklaarde hij, inmiddels professor geworden, tijdens een college:

¹¹⁵² In november 1884 verhuisde Victor Tydeman naar Delft, trouwde en werd redacteur van *De Delftsche Opmerker*, een betrekking die hij wegens zwakke gezondheid al in november 1887 moest opgeven. Hij overleed in 1895. Zijn echtgenote maakte een glanzende carrière als directrice van de Haagse Huishoudschool aan de Laan van Meerdervoort. Al deze gegevens uit genealogisch onderzoek en krantenberichten. Kloos 1986, p. 332: 'Victor J. Tydeman (1859-1895), geschied- en letterkundige. Kloos leerde hem kennen op een vergadering van de letterkundige Vereniging *Flanor* (24 april 1883) en verkeerde voor de duur van circa een half jaar vriendschappelijk met hem.' Dit heeft Prick ongetwijfeld overgenomen van Michaël 1965, die in zijn jaartallenlijst op p. 357 noteert bij het jaar 1883: '24 april: ontmoeting met de student Viktor J. Tydeman op Flanor, waar hij de komende winter mee omgaat.'

Prick en Michaël vergissen zich. Het Flanorlid Tydeman was aanwijsbaar een andere dan de kortstondige vriend van Kloos. Mendes da Costa 1925, p. 527: 'We hebben [in 1883] nieuwe leden gekregen: de hh. Roodenburch, Van Looy, De Meester en Tydeman,' om in een noot toe te voegen: 'A.F.W. Tydeman, handelsman, thans in Zuid-Afrika (?); toegetreden 15 Mei 1883.' Op p. 529 schrijft hij: 'Na mijn aftreden als 1^e secretaris werd in de vergadering van 4 September 1883 de hr. Tydeman tot mijn opvolger gekozen, die reeds den 18 December van hetzelfde jaar vervangen werd door den hr. Van der Goes.' Ook hier geeft hij in een noot meer informatie: 'Wegens vertrek naar Amerika bedankte hij voor het lidmaatschap van Flanor.' Deze gegevens komen overeen met hetgeen de notulen van Flanor vermelden. Aardig zijn een aantal op internet te vinden berichten die ondersteunen wat Mendes da Costa over 'zijn' Tydeman schrijft: 'Transatlantic Travellers *New York Tribune* 1884. Among the passengers who arrived yesterday [waarschijnlijk 20 januari 1884] by the steamer Arizona were the Earl of Huntington, [...] Lord Hastings, [...] A. Heywood, A.F.W. Tydeman' (site: Old Fulton NY Postcards by Tom Tryniski Fulton History) en 'Het *Nieuws van den Dag*, woensdag 6 juni 1888. Ondertrouwd: Adolph F.W. Tydeman en Elizabeth C. Kretschmer. New-York, Haarlem 1 Juni 1888. Receptie: 17 Juni 1888.' Dat de Flanor-man in Zuid-Afrika terecht is gekomen klopt ook: 'Het *Nieuws van den Dag* donderdag 26 februari 1891. Overleden te Pretoria, Z.A.R. op 14 Januari 1891, Charlotte Carolina, Dochttertje van Adolph F.W. Tydeman en E.C. Tydeman-Kretschmer, in den ouderdom van 6 maanden, 21 dagen. De bedroefde Ouders: Adolph F.W. Tydeman. E.C. Tydeman-Kretschmer. Hebreën 12: 11.'

¹¹⁵³ H.C. Muller-archief, 13.52, IISG. Brief Willem Kloos aan Lodewijk van Deyszel, d.d. 18 april 1884, in: Prick 1981, p. 11: (Kloos is net verhuisd van Ferdinand Bolstraat 94 naar de Hemonystraat 27): 'Daar ik verhuisd ben, ontvang ik eerst heden je briefkaart. [...] Van Looy woont Govert Flinkstraat 85, Tydeman Frans Halsstraat 34.' Prick schrijft verder: 'Naast Jac. Van Looy en Arnold Aletrino wenste Van Deyszel blijkbaar ook uit te nodigen Viktor J. Tydeman (1859-1895), een student met wie Kloos veelvuldig omging sedert 24 april 1883, toen hij Tydeman op een bijeenkomst van [...] Flanor had leren kennen.' Karel wilde deze adressen voor een fuif op zaterdagavond 19 april, die doorging tot zondagmorgen 20 april 1884. Op deze fuif waren in ieder geval aanwezig: Van der Goes, Ising, Mendes da Costa, Bouberg Wilson, Van Deventer en Ten Bokkel.

¹¹⁵⁴ Verwey/Homunculus wijdde in *De Amsterdammer* van 4 november 1883 een beschouwing over Couperus' gedicht (verschenen in *De Gids* van oktober 1883) 'Santa Chiara', volgens Kloos, in *De Nieuwe Gids* van april 1887, 'het laatste goede gedicht van Louis Couperus.'

Kloos was het die mij op de mythe van Persephone opmerkzaam maakte. Kloos leende mij ook de boeken die ik nodig had om me met dat onderwerp vertrouwd te maken.¹¹⁵⁵

Eind maart 1883 had Kloos Vosmaer laten weten:

Slechts één ding nog. Verwey heeft een langer gedicht 'Persephone' nagenoeg klaar [...] Overigens vind ik het stuk (ongeveer 500 regels) zeer fraai. Paap daarentegen niet; het genre bevalt hem niet.¹¹⁵⁶

De maanden daarna hebben de vrienden er ongetwijfeld over gesproken en wellicht nog wat verbeteringen in aangebracht. Op 28 november zond Verwey een fragment van het gedicht naar Vosmaer. In het begeleidende schrijven, waarin hij ook 'bekende' nog niet erg thuis te zijn in de klassieken, vroeg hij:

Mag ik u nog iets vertellen? In het voorjaar ben ik begonnen aan een gedicht dat ik van de week heb afgemaakt. Het behandelt den roof van Persephone en telt 500 verzen. [...] Kloos heeft het zeer geprezen. Ik hoop dat u het ook doet.¹¹⁵⁷

Kloos trad op als raadgever, terwijl Verwey aan zijn 'Persephone' werkte. Hij voorzag Verweys poëzie van commentaar. Aan Vosmaer schreef hij:

De 'Persephone' vind ik een merkwaardig stuk, wat artistieke scheppingskracht betreft, en toen hij het mij voorlas kwamen de tranen in mijn ziel, zoo goed, als dat ik Vergilius lees (dien Paap ook niet mooi vindt). Maar ik betreur het, dat er achter dat meesterlijk gewrocht van lijnen, kleuren en melodie zoo weinig 'fonds' zit. Dat weet Verwey trouwens zelf, maar dat alles neemt niet weg, dat ik het heerlijk vind, ofschoon 'een man van het vak' er misschien beter de schoonheden van kan opmerken, dan het gewone publiek, ontwikkelde publiek, dat meerendeels nog wat anders verlangt, dan de schoonheid tout-pur. Waarom of Paap het eigenlijk niet goed vindt, hangt samen met den geheelen gang zijner ontwikkeling in den laatsten tijd, die vooral, onder Multatuli's invloed, zich meer in het praktische, positieve, en zoogenaamd 'menschelijke' voltooit en het zuiver-artistieke minder acht.¹¹⁵⁸

Even later zond Verwey zijn 'Persephone' naar Vosmaer. In het bijgevoegde schrijven maakte hij duidelijk dat zijn 'opvatting van poëzie' sedertdien gewijzigd was: voortaan zocht hij niet alleen naar uiterlijk schoon van woorden, maar wilde hij er ook inhoud aan geven.¹¹⁵⁹

¹¹⁵⁵ Uyldert 1948, p. 116. Later ontstond de strijd over de vraag of 'Persephone' eerder geschreven was dan 'Okeanos'. Zie: p. 249.

¹¹⁵⁶ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 15 en 31 maart 1883, in: Stuiveling 1939, p. 194.

¹¹⁵⁷ Brief van Albert Verwey aan Carel Vosmaer, d.d. 28 november 1883, Vosmaer-archief 548 nr. 262, Nationaal Archief Den Haag.

¹¹⁵⁸ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 24 december 1883, in: Stuiveling 1939, p. 199-200.

¹¹⁵⁹ Brief van Albert Verwey aan Carel Vosmaer, d.d. 8 januari 1884, Vosmaer-archief 2.21.271, 548 nr. 262, Nationaal Archief Den Haag.

Toen hun vriendschap verleden tijd was, kregen Kloos en Verwey een controverse over de vraag wie wat eerder schreef: Verwey zijn 'Persephone' of Kloos zijn 'Okeanos'? In de discussie die decennia voortsudderde wees Verwey op de data van publiceren en Kloos op zijn rol als mentor van de nog zo ongeletterde hbs-er die juist door hem toegang tot de klassieken had gekregen.¹¹⁶⁰ In de brief van 24 december 1883 aan Vosmaer over zijn relatie met Martha Doorenbos, waaruit in paragraaf 13.2. uitvoerig werd geciteerd, meldde Kloos dat hij aan 'Okeanos' begonnen was: 'Ik heb er reeds eenige fragmenten van en het plan is klaar.' Wanneer Kloos precies deze fragmenten schreef, vermeldde hij niet. In *De Nieuwe Gids* van 1897 claimde Kloos dat *hij* Verwey op 'Persephone' heeft geweest. In *De Tijd* van 6 januari van dat jaar stond een geestig commentaar onder de titel 'Kloos en Verwey':

In *De Nieuwe Gids* van Januari geeft Willem Kloos het eerste hoofdstuk van een *Literaire Kroniek*, waarin hij zijn vroegeren medestander Albert Verwey onder handen neemt – en zeer hardhandig. Hij verhaalt hoe Verwey, nog als 'een hogere burgerscholier, zooals er duizenden zijn', tot hem kwam met zijn eerste werk; hoe die jonge man onder zijn (Kloos) 'suggestie' allengs wat goeds leerde. [...] Heel gemakkelijk is het verhaal waarin de heer Kloos vertelt, hoe hij den heer Verwey een onderwerp ter behandeling aangaf. Dat was het onderwerp van *Persephone*, door den heer Kloos zowat het beste werk van den heer Verwey genoemd.

Kloos liet er dus, bijna tien jaar na hun breuk, geen twijfel over bestaan: Verwey was de volger, Kloos was de mentor; Kloos zette Verwey op het spoor – een stelling die hij telkens betrok.

Het werd decennia later nog een hele kwestie toen Stuiveling in *Het Vaderland* van dinsdag 9 oktober 1934, op verzoek van deze krant, reageerde op de kritiek die Kloos in de oktoberaflevering van *De Nieuwe Gids* geleverd had op Stuivelings dissertatie.¹¹⁶¹ In zijn artikel, 'Okeanos en Persephone' met als ondertitel 'De quaestie der originaliteit. Tegen de opvattingen van Willem Kloos', bestreed Stuiveling Kloos' dateringen:

De heer Kloos zal er aan moeten wennen, dat niet iedereen hem met Kijzerlijke [parafraze op Max Kijzer, de bewonderaar van Kloos] stijlloosheid vleit, maar dat sommige onderzoekers het hun wetenschappelijken plicht achten het gepubliceerde en ook ongepubliceerde feitenmateriaal zelfstandig na te gaan ter wille van de historische waarheid, die uiteraard niet steeds gelijk zijn aan wat de betrokken personen zelf in hun herinnering zich daarvan voorstellen.¹¹⁶²

¹¹⁶⁰ Albert Verwey schreef in een brief aan Van der Goes, d.d. 2 april 1891, Van der Goes-archief 912:

Heb je wel opgemerkt dat Kloos toch eigenlijk het allerergst in zijn geheugen geleden heeft. Persephone ná Okeanos – de gedrukte data wijzen uit dat Okeanos bijna 2 jaar na Persephone geschreven is.

Zie voor de mening van Kloos o.a. Kloos, 'Okeanos en Perséphoné', oktober 1934, p. 439 e.v. Ook in andere artikelen in de afleveringen van dat jaar wordt de 'Okeanos'-kwestie aangeroerd, bijvoorbeeld in Kijzer, 'De would-be accountant van tachtig' (p. 612 e.v.). Het stuk van Kloos-aanhanger Kijzer gaat over of liever tegen Stuivelings dissertatie *Versbouw en Ritme in de tijd van '80* (1934). De strekking is steeds: Kloos schreef 'Okeanos' even na '80 en las gedeelten van het toen nog niet voltooide werk aan de tiener Verwey voor.

¹¹⁶¹ Zie voor deze recensie noot 1160.

¹¹⁶² Stuiveling 1934 ('Okeanos en Persephone').

Van de moderne onderzoekers proberen Verburg en Prick, na het feitenmateriaal 'zelfstandig' te hebben bestudeerd, voorzichtig tot een oordeel te komen:

De conclusie is dat nog steeds de mogelijkheid bestaat dat Kloos gelijk had, toen hij verklaarde dat *Okeanos* (d.w.z. het eerste deel) vóór *Persephone* geschreven en door Verwey gelezen was. Er is tot nu toe geen enkel gegeven waaruit blijken zou dat *Okeanos* / *nà Persephone* ontstond. Ook is het nog mogelijk dat Kloos *Okeanos* / schreef in de tijd dat Verwey aan *Persephone* bezig was.¹¹⁶³

Ook volgens Verburg en Prick heeft Kloos in die zin de waarheid geen geweld aangedaan.

Terug naar de jaren tachtig van de negentiende eeuw. Verwey wilde zich, net als Kloos, ook in het wetenschappelijke bekwamen. In oktober 1884, een jaar na zijn terugkeer uit New Mexico, stelde hij een zorgvuldig werkprogramma op, waarin hij zich plechtig voornam in juli 1885 eindexamen gymnasium te doen, om vervolgens letteren en een beetje rechten te studeren. In het najaar van 1888 zou dan het doctoraal in letteren of rechten volgen, zodat hij in het najaar of voorjaar van 1889 de doctorstitel in een van de twee richtingen zou verwerven.

Om dit te bereiken moest hij eerst slagen voor het gymnasium c.q. het admittie-examen met goed gevolg afleggen, en zich dus bekwamen in Grieks en Latijn. Dat moest toch niet zo moeilijk zijn, meende hij. Al direct na het behalen van het hbs-diploma had hij dat met Kloos besproken. In de brief van 5 augustus 1882, waaruit wij eerder geciteerd hebben, gaf Kloos hem vanuit Brussel wat (wijze) raad:

Dat je door je examen bent, verheugt mij en nog méér, dat je misschien litterator wordt. Niet dat ik denk dat je ergen lust in het vak zult krijgen, zoals het hier behandeld wordt: daar ben je te menselijk voor. Maar 't is het enige vak, dat enigszins in verband staat met je andere aspiraties en de enige manier om grondig de oude talen te leren [...] met jou werklust kan je in 4 jaar candidaat zijn; als ik in Amsterdam blijf zal ik je wel helpen; zo niet dan stel ik je voor aan mijn vriend, den dichter en politicus Dr. H.C. Muller, leraar op het gymnasium, secretaris v.d. Dageraad, etc. etc., die kan je den weg wijzen en zal je niet het meeste rekenen.¹¹⁶⁴

Ook Paap had zijn diensten aangeboden, zoals bleek uit een briefkaartje van oktober 1882, waaruit ook duidelijk werd dat Verwey toen nog geen enkele kennis van de klassieke talen bezat.

¹¹⁶³ Kloos 1971, p. 19. Zij volgen hier dus de redenering van Kloos. Zie ook: Stuiveling 1934 (*Versbouw en ritme*), blz. 143; Uylert 1948, p. 128; Custers 1995 gaat niet diep op deze kwestie in. Custers, p. 238 stelt dat Verwey veronderstelt 'dat hijzelf met zijn eigen werk het ontstaan van bepaalde gedichten van Kloos mede heeft bepaald. De invloed uitgaande van zijn eigen werk constateert hij vooral voor de periode vanaf ongeveer 1884, niet toevallig de periode waarin Kloos zijn naar Verweys mening beste werk ("*Okeanos*", de eerste sonnetten uit de bundel *Verzen*) schreef.'

¹¹⁶⁴ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 5 augustus 1882, in: Michaël 1965, p. 331. En: Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 21 e.v.

Alb. Willem is weer in de stad. Je kunt hem dus een bezoek brengen en waarschijnlijk weldra met de lessen beginnen. Hij neemt Latijn & Grieksche grammatica & thema's ik L. & G. lezen d.w.z. in den beginne worstelen vertalen.¹¹⁶⁵

In augustus 1882 dacht Kloos nog dat Verwey met hard werken het gymnasiumdiploma in twee jaar kon halen. Maar de vertraging – veroorzaakt door zijn reis naar Amerika, zijn kantoorwerkzaamheden, het werken aan *Julia*, het persklaar maken van 'Persephone' en de drukte rond de oprichting van *De Nieuwe Gids*, terwijl hij in de zomer van 1884 ook nog eens naar Brussel trok om Kloos te bezoeken – leidde ertoe dat hij pas in juli 1885 opging voor het examen. Doorenbos had er een hard hoofd in.

Dezer dagen dacht ik veel aan U en wachtte op het resultaat van Uw examen. Weetende hoe lastig en eenzijdig men die tormenten dikwijls maken kan, was ik niet gerust omtrent den afloop; vooral dewijl de studie der beginselen van het classicisme veel tijd vorderen.¹¹⁶⁶

En daarvoor had Verwey het te druk gehad. Kloos plaagde hem er een beetje mee:

Je wilt tegenwoordig wel niet meer naar me luisteren, en je bent wel overtuigd dat je de grootste poëet en criticus van Nederland bent, maar ik wil je toch in een paar woorden een paar raadgevingen doen. *Wees niet overmoedig!* en *Houd je niet voor gewichtig!*¹¹⁶⁷

Doorenbos voelde het goed aan. Albert Verwey zakte. Vanuit haar woonplaats Haarlem probeerde Martha van Vloten hem een hart onder de riem te steken:

Arme Albertje, ben je gezakt? Dat vind ik heel droevig; ik had zoo gehoopt, dat het goed zou gaan en ik heb de namen der geslaagden in de courant eenige malen herlezen om te zien of ik de jouwe had overgeslagen. [...] O Homunculus wat doe je ook met examens? [...] wat zullen de heeren van de commissie zeggen als je naam prijkt als redacteur van 'De Nieuwe Gids' en als heel Nederland staat te kijken over de genialiteit van een bundel gedichten [*Persephone en andere gedichten* – najaar 1885] van een zekeren A. Verwey.¹¹⁶⁸

Martha van Vloten (1857-1943), sinds juni 1882 de verloofde van Frederik van Eeden, was een dochter van de theoloog, Spinoza-kenner en vrijdenker Johannes van Vloten (1818-1883); een bekende hoogleraar Nederlandse taal- en letterkunde en geschiedenis aan het Athenaeum Illustre van Deventer. Van Vloten was getrouwd met Elisabeth van Gennep, de gefortuneerde dochter van mr. A. van Gennep, vice-president van de arrondissementsrechtbank te Rotterdam. De familie Van Gennep bezat een aan de Maas

¹¹⁶⁵ Kaartje van Willem Paap aan Albert Verwey, d.d. 2 oktober 1882, Verwey-archief XLIB 9675 BC.

Dit kaartje vormt ook een bewijs voor Kloos' stelling dat hij eerder met 'Okeanos' bezig was dan Verwey met diens 'Persephone'.

¹¹⁶⁶ Brief van Willem Doorenbos aan Albert Verwey, d.d. 5 juli 1885, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 16.

¹¹⁶⁷ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 6 september 1884, in: Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 47.

¹¹⁶⁸ Brief van Martha van Vloten aan Albert Verwey, d.d. 2 juli 1885, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 13.

gelegen achttiende-eeuws landhuis, Het Hof van Moerkerken in Mijnsheerenland, ten zuiden van Rotterdam. Het landhuis was eigendom geworden van de Van Genneps door het huwelijk van de Rotterdamse rechter met Elisabeth van Assendelft de Coningh (1798-1880), vrouwe van Mijnsheerenland.¹¹⁶⁹ De moeder van mevrouw Van Vloten-Van Gennep. Het gezin Van Vloten bestond naast de beide echtelieden en Martha uit nog twee dochters, Elisabeth (1862-1946) en Kitty (1867-1945) en vier zonen, onder wie de latere arabist Gerlof (1866-1903). De kinderen werden vrijzinnig opgevoed, waren niet gedoopt en deden geen belijdenis. De theoloog Van Vloten had zich tot het humanisme bekeerd. In 1868 verhuisde het gezin vanuit Deventer naar Bloemendaal, en toen vader Van Gennep in 1876 overleed en Elisabeth van Vloten in het bezit kwam van een grote som geld, lieten de Van Vlotens door P.J.H. Cuypers een huis in neogotische stijl bouwen aan het Florapark in Haarlem. De zomers bracht het gezin, wanneer zij niet in Het Hof van Moerkerk verbleven, door aan zee - eerst in Katwijk, later in Noordwijk.

Martha van Vloten en Frederik van Eeden trouwden op donderdag 15 april 1886. Daaraan voorafgaand was op zondag 11 april, het bruiloftsfeest gevierd in Hotel Fünckler te Haarlem. Charles van Deventer, Frank van der Goes en Albert Verwey hadden voor het bruidspaar een toneelstukje in elkaar gezet: *De koffiefuif bij Kees*, een drama in één bedrijf.¹¹⁷⁰

Het 'drama' speelde zich af op Van Eedens Amsterdamse studentenkamer, waar zijn vrienden de eigenaardigheden van elkaars karakter analyseerden. Als mannelijke acteurs traden Aletrino, Van der Goes en Veth aan.¹¹⁷¹ Een van de medespeelsters was Martha's zuster Kitty. Zij speelde de rol van de dienstbode Anna, die werkte in het huis aan de Amstel, waar Van Eeden zijn kamer had.

Kitty leerde, via haar zuster, veel mannen uit de kring van *De Nieuwe Gids* kennen. En dat sommige van hen verliefd werden op het jonge, mooie en vrolijke meisje, met haar violette ogen en losse roodblonde krullen, was niet verwonderlijk.¹¹⁷² Arnold (Sam) Aletrino viel voor haar en ook Charles (Chap) van Deventer was niet ongevoelig.¹¹⁷³ Maar Albert Verwey zou er uiteindelijk stilletjes met de 'buit' vandoor gaan.

In juli 1886 wandelde hij geregeld met haar. Tijdens één van deze tochten verdwaalden zij, waardoor Kitty te laat kwam op een afspraak met Chap van Deventer, waar Chap abusievelijk zijn 'rivaal' Aletrino verantwoordelijk voor stelde.¹¹⁷⁴ Kitty en Albert ontmoetten elkaar vervolgens geregeld bij de Van Vlotens aan het Florapark, en in de Bussumse Villa Beukenhof van Frederik en Martha van Eeden-van Vloten.

Dat de familie Van Vloten over een uitgebreide bibliotheek beschikte, was handig voor de literaire vrienden - ook voor Kloos. Toen hij in *De Nieuwe Gids* van augustus 1886 een artikel over Hofdijk wilde schrijven, schakelde hij Kitty in, voor wie het onduidelijk was wat hij nu eigenlijk wilde: 'Ik kan u Hofdijk eerstdaags bezorgen. Zoudt u mij willen opgeven of u proza

¹¹⁶⁹ Na de dood van de ouders van Elisabeth van Vloten-van Gennep, kwam Het Hof van Moerkerken in het bezit van haar broer Jan van Gennep, jurist en lid van de Tweede Kamer. Hij ontving in de zomermaanden gastvrij vele familieleden, onder wie ook de Van Eedens. Frederik van Eeden schreef over Het Hof van Moerkerken in zijn *Van de koele meren des doods* (1900).

¹¹⁷⁰ Fontijn 1990 (*Tweespalt*), p. 208, 547- 548.

¹¹⁷¹ Nadere gegevens over de bruiloft ook ontleend aan Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 137.

¹¹⁷² Joosse 1986, p. 78.

¹¹⁷³ Zoals Charles van Deventer Chap werd genoemd, zo werd Aletrino oom Sam of Aäron genoemd

¹¹⁷⁴ *Ibid.*, p. 80 e.v.

èn poëzie wenscht en welke bundels van de laatste daar er ettelijke bestaan.¹¹⁷⁵ Het uitgebreide artikel over Hofdijk, die juist in dat jaar op grootse wijze werd ingehuldigd, ter gelegenheid van zijn 70ste verjaardag, verscheen in *De Nieuwe Gids* van augustus van dat jaar – het laatste nummer van de eerste jaargang. In dat artikel vergeleek Kloos Hofdijk met Perk en Winkler Prins en dat viel niet in het voordeel van de oude poëet uit.¹¹⁷⁶

In dezelfde kroniek moest ook de romantiek het ontgelden:

Maar de romantiek, die in den beginne nog iets van de groote geestdrift voor een nieuw ontdekte verbeeldingswereld, van de zuivere zeggingswijze der groote tijden had, verloor zich hoe langer hoe dieper in het doodlopende paadje der onoorspronkelijke middelmaat. En haar epigonen vonden die overeengekomen wereld der middeleeuwen, die op geenerlei werkelijkheid dan het lyrische visioen van een vroeger geslacht berustte, als een afgebakenden kring van gevoelens en voorstellingen, waarin ieder penvaardige slechts een greep behoefde te doen om de dichter te schijnen, die hij niet was.

Samenvattend stelde Kloos:

Doch, des ondanks en alles tezamen genomen, Hofdijk's landschapschildering blijft het echte kruis van zijn verdiensten, door hem zelve op zijn borst gespeld. Al waardeert men den grooten zwaai, die zijn alexandrijnen-reeksen aan-een bindt, bij nadere ontleding blijken zij uit elementen te bestaan, die ons geslacht niet langer als kunst erkent. Het geheele 'fond' van zijn romantische kunstrichting geven wij cadeau: maar als dichter der natuur zal hij altijd zijn plaats en rang behouden, daar dat gedeelte van zijn arbeid een toekomst had, en het door de naturalisten ter eene, door de realistische lyrieci als Perk en Winkler Prins ter andere zijde wederom is opgenomen en voortgezet. Hier eindigen deze opmerkingen over den dichter W.J. Hofdijk.¹¹⁷⁷

18.3 Van vriendschap en liefde

Licht mijner ziel! Ik zag u steeds van ver,
En wist wel dat gij eindelijk komen zoudt: –
Woorden, die ik nog niemand heb betrouwd
Gaan uit als bleke vlammen: – als en ster.

Diep in 't azuur, maar blanker, lieflijker
Zie 'k in uw lokken liggen 't licht gelaat;
't Mysterie van veel leeds, maar nooit van haat
Droomt in uw ogen: 'k zag het steeds van ver.

¹¹⁷⁵ Kaartje van Kitty van Vloten aan Willem Kloos, dagstempel 8 juli 1886, Kloos-archief, 69 E 2 1887, KB.

¹¹⁷⁶ Willem Kloos, 'Literaire Kroniek', augustus 1886, p. 479 e.v.

¹¹⁷⁷ Zie voor de kritiek van Kloos ook: Hendriks 1928, p. 290. Willem Hofdijk overlijdt 29 augustus 1888.

Ik zal u zien, mijn Licht, zo zie gij mij:
 In één zoet waas van gloed, waar ieder woord
 Doorheenvlamt van de lippen en saamglijdt

Met andre tot één lichtende enkigheid –
 En elk van ons droomt in en glorie voort,
 En andre glorie gaat ons stil voorbij.¹¹⁷⁸

Zo beschreef Albert Verwey in 'Van liefde die vriendschap heet' zijn vriendschap met Willem Kloos; een vriendschap die vanaf Kloos' definitieve terugkeer uit Brussel eind 1885 tot september 1888 intens was geweest; een vriendschap ook waarin Kloos de neiging had Verwey exclusief voor zich op te eisen, en waarin Verwey van zijn kant een voortdurend beroep deed op Kloos.

Er waren ook wat mindere periodes. Tijdens hun zomervakantie van 1884 in Brussel was er, zoals wij zagen, tussen hen enige wrijving geweest. Zo nu en dan staken irritaties de kop op, veroorzaakt door het contrast tussen hun karakters:

ik ben van middag wel wat hard geweest, maar 't is je eigen schuld, ik kan niet met je omgaan, als je voortgaat mij met die voorgewende kalmte en ironische hoogheid te behandelen, waardoor je je gekrenkte ijdelheid tracht te verbergen.

Het quasi goedmoedige lachen van Verwey wanneer Kloos ingespannen met iets bezig was en zijn kalmte wanneer Kloos zich kwaad maakte, irriteerde Kloos. Wilde Verwey met hem bevriend blijven, dan zou hij zich anders moeten gaan gedragen, stelde Kloos in een brief aan Verwey in september 1885.¹¹⁷⁹ Verweys bedachtzame kalmte als reactie op Kloos' onbeheerst gedrag irriteerde Kloos dermate dat hij die kalmte als een opzettelijk tarten ervoer.¹¹⁸⁰

Kloos was vaak hartstochtelijk en impulsief; Verwey beheerst en evenwichtig.

'Je moet niet denken dat ik koel was, al scheen het; en geloof niet dat ik dacht dat je grillig was, of dat *ik* je overdreven vond,' analyseerde Verwey op 17 mei 1885 hun relatie in een brief die vooral ging over het *Book of Mystery*, ofwel het *Boek van Mysterie* waarin Kloos en Verwey de sonnetten verzamelden die zij beiden dichtten over hun, toch onvoorwaardelijke, vriendschap.¹¹⁸¹

In 1885, het jaar van *Julia* en het eerste nummer van *De Nieuwe Gids*, vatte Verwey het plan op een krans te schrijven van zevenenzeventig sonnetten, gewijd aan Kloos, die op zijn beurt ook zevenenzeventig gedichten zou schrijven. Zo zou een bundel van honderdvierenvijftig gedichten gecreëerd worden, gelijk aan het aantal van de Shakespeare-sonnetten: het *Boek van Mysterie*. Het project kwam niet echt van de grond. Kloos droeg niets bij en Verwey bleef steken bij eenenzeventig sonnetten, geschreven tussen het voorjaar van 1885 en het

¹¹⁷⁸ Verwey, 'Van de liefde die vriendschap heet', Sonnet 1. Hier geciteerd uit: Donkersloot 1952, p. 108.

¹¹⁷⁹ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, volgens poststempel 12 september 1885, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 52.

¹¹⁸⁰ Uylert 1948, p. 213.

¹¹⁸¹ Brief van Albert Verwey aan Willem Kloos, d.d. 17 mei 1885, in: Uylert 1948, p. 211. Ook: Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 83. Zie ook: Van Halsema 2010 ('Verlangen naar de eendere ander'), p. 219 e.v. voor 'Luciaan en Arthur'. Verwey schreef dit gedicht in juli 1885. Van Halsema betoogt dat de jonge Verwey met 'Arthur' zijn visie op Kloos' karakter schetst: 'Arthur is én compleet mannelijk én soms ook een tedere vrouw.' (p. 228)

voorjaar 1886. Hij liet ze vervolgens in een la liggen. Slechts twaalf van de eenenzeventig sonnetten werden in de eerste twee jaargangen van *De Nieuwe Gids* gepubliceerd.¹¹⁸² In het tweede deel komen wij hier nog op terug.

Kloos voelde zich, zeker in de eerste jaren van hun vriendschap, in alles de mentor van Verwey en dus nam hij zijn vriend wanneer hij dat nodig achtte in bescherming, en daarin ging hij soms ver, zoals de volgende affaire laat zien. Een brief van Charles van Deventer aan Albert Verwey vormde de aanleiding. 'Albert,' zo begon Van Deventer zijn schrijven,

Bij dezen deel ik u mede, dat ik behoor tot diegenen, die beweren, dat ge met uw artikel over Arti een weergaloozen en gewetenloozen ploertenstreek verricht hebt. Om zelf een wit voetje bij het publiek te krijgen met het publiek te coquetteeren, uw medestrijders, vrienden en meesters te belasteren, u zelf als iemand 'door aanleg en oefening' god beter 't tot de beteren te rekenen, het welzijn de N.G. te riskeeren voor voldoening van uw ijdelheid en geldzucht [...] patser dat je bent.¹¹⁸³

Wat was er gebeurd? Verwey had in *De Amsterdammer. Dagblad voor Nederland* van 8 en 9 april 1888 twee bijdragen gepubliceerd, getiteld 'Tentoonstelling van teekeningen in Arti'.

In die artikelen had hij de stelling betrokken dat men het publiek opvoeden moest en niet ontstemmen door werken met minachting te verwerpen, die dat publiek mooi vond.

'Wees niet boos, Publiek, als ik zeg dat uw mooi niet altijd veel zaaks is. Dat zeggen is zooveel als een belofte dat ik wat mooiers voor u weet.'¹¹⁸⁴ Waarop hij slechts het hem sympathieke werk van twee schilders besprak en de rest van de schilders uit eigen kring buiten beschouwing liet. Deze artikelen brachten lichte tot grote verontwaardiging teweeg bij Van Eeden, Breitner, Witsen en Van Deventer. Van Deventer ging het verst door Verwey in een brief een patser te noemen die een ploertenstreek had uitgehaald. Verwey was in zijn ogen een kleine streber.

Kloos besloot in te grijpen. Met vrienden die zich niet achter Verwey schaalden, kon Kloos niet omgaan. Zij werden voor de keuze gesteld: of vriendschap met Verwey (en Kloos) of vriendschap met Van Deventer. Op 10 april verzond Kloos een brief aan Veth, waarin hij de letterlijke tekst van Van Deventers brief aanhaalde, om te eindigen met: 'Mijn gevoel van eerlijkheid en oprechtheid dwingt mij je geen andere keus te laten. In afwachting van een spoedig antwoord, t.t. Willem Kloos.'¹¹⁸⁵ Dat kwam Van Deventer weer ter ore. Hij vroeg Witsen om steun bij het 'incident Verwey', die, zo stelde hij, 'het alleen te doen is zoveel mogelijk opgang te maken'. Hij vervolgde:

Het is niet onmogelijk dat ge dezer dagen een schrijven ontvangt van Kloos, waarin ge kategorisch voor de vraag gesteld wordt Verwey of van Deventer; althans dat is Jan Piet [Veth] overkomen, die geantwoord heeft dat hij voor zich noch lust had met de N.G., noch lust met mij te breken. [...] Groote God, wat is die vloer een olifant geworden. Het is wel treurig gesteld met een kring, waarvan de leden over elkaars

¹¹⁸² Verwey 1992, p. 87.

¹¹⁸³ Brief van Charles van Deventer aan Albert Verwey, d.d. 8 april 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 417.

¹¹⁸⁴ s-Gravesande 1956, p. 140.

¹¹⁸⁵ Brief van Willem Kloos aan Jan Veth, ongedat. met potlood bijgeschreven 10 april 1888, Veth-archief 101/75, PK.

doen geen mening mogen hebben en die uitspreken zonder geëxcommuniceerd te worden. Ik heb Kloos permissie gegeven om mij aan Verwey op te offeren; hij heeft het gedaan en naar ik eerst meende en goedkeurde als opportunistische politiek, doch nu ik merk dat hij het uit sentiment heeft gedaan, is mijn respect voor zijn persoon heel wat verminderd. Bah! Hoe min iemand te haten, die op zijn allerergst een verschoonbare overdrijving heeft begaan, ter wille van een gemeene streek van een ander. Ik geloof dat hij maniak is geworden, hij lijkt op een dolle stier, die een visioen van een rood lapje heeft en dat overal ziet.

De hele kwestie was geen ruzie waard, oordeelde Van Deventer die door de ruzie de gewoonlijke gezelligheid onder de vrienden, schrijvers en schilders in Die Port van Cleve miste.¹¹⁸⁶

Veth en Verwey waren al spoedig weer 'on speaking terms', maar Kloos volhardde in de maand april in zijn tirannieke eis dat vrienden die Van Deventer niet afvielen zijn vrienden niet meer konden zijn. Zo dwong hij ook Hein Boeken te kiezen, waarop Boeken inderdaad op bezoek bij Van Deventer ging om de vriendschap op te zeggen, met de verklaring dat hij [Boeken] vreesde 'als eerlijk man' niet tegelijk met Verwey en Van Deventer te kunnen omgaan.¹¹⁸⁷

Uiteindelijk kwam alles goed. Van Deventer had al in een brief van 13 april 1888 aan Verwey zijn 'beschuldigingen en qualificaties' ingetrokken en zijn spijt betuigd voor het leed dat Verwey was aangedaan. Daarop kreeg Van Deventer 'vredestichtende brieven' van zowel Kloos als Verwey; ook Boeken herstelde de vriendschap met hem.

Het incident illustreert hoe ver Kloos kon gaan in het koesteren van zijn vriendschap. Kennelijk was vriendschap voor hem een hecht verbond waar niemand tussen mocht komen.

18.4 Katwijk aan zee

In de jaren van Kloos' vriendschap met Verwey verkeerde hij over het algemeen in een redelijk evenwicht. Met Verweys steun vervulde hij zijn rol als secretaris van *De Nieuwe Gids* en schreef zijn kritieken en essays. Een probleem vormde wel zijn chronisch geldgebrek. Bij vrienden als Witsen, Van der Goes, Van Eeden en zelfs mevrouw Jolles bleef hij aankloppen voor financiële ondersteuning, waarvoor hij zich van tijd tot tijd moest verantwoorden. 'Beste Fre, er schijnt,' pende Kloos op briefpapier van Hôtel & Café Restaurant Suisse,

volgens Verwey een misverstand tusschen ons te bestaan. Deze vertelde mij toch, dat jij me die tien gulden gegeven hebt, om naar v.d. Star te gaan, terwijl ik het eenvoudig *gevraagd* heb, om deze week van te eten. [...] Ik ben besloten om niet naar v.d. Star te gaan, omdat ik geen fiducia in die uitwendige geneeswijze heb, en omdat ik er tegelijk bang voor ben. Het geleende bedrag zal ik je den 1en April restitueren.¹¹⁸⁸

¹¹⁸⁶ Brief van Charles van Deventer aan Willem Witsen d.d. 11 april 1888, Witsen-archief 75C51 2 KB en in: 's-Gravesande 1956, p. 142-143.

¹¹⁸⁷ Brief van Charles van Deventer aan Willem Witsen d.d. 14 april 1888, Witsen-archief 75C51 3 KB en in: 's-Gravesande 1956, p. 143-144.

¹¹⁸⁸ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 27 maart 1888, Van Eeden-archief XXIV C46, BC.

Wellicht was het verstandiger geweest als Kloos wel naar de arts V.d. Star was gegaan, want hij sukkelde toch geregeld met zijn gezondheid; hij was een beetje een hypochonder. Zo klaagde hij in april 1888 over een knobbel en kleine puistjes, en een maand later over darmklachten waarvoor hij een dieet van Van Eeden volgde.¹¹⁸⁹ Daarover had hij nog een aantal vragen voor Van Eeden:

1^e Is *zoo weinig mogelijk eten* niet nog aan het dieet toe te voegen, of mag ik mij volkomen verzadigen? Ik ben van nature een *veeletter* moet je weten.

2e Mag ik rooken? Rookten werkt toch ook op de spijsvertering.

3e Moet ik precies Vichywater gebruiken, [...] ik vraag dit omdat ik Vichywater in geen enkel café ooit heb zien drinken en ik het dus thuis zou moeten laten brengen.

Kloos had nog meer klachten: 'Ik ben zeer zenuwachtig tegenwoordig en lijd veel aan slapeloosheid, kan je mij tegen het eerste niet iets geven? Dan zal het laatste ook wel overgaan, maar geen broomkali natuurlijk.'¹¹⁹⁰

Karel Alberdingk Thijm kreeg de volgende dag van zijn 'in de lente nuchtere vriend Willem Kloos' het bericht dat het hem gelukt was, na lang streven, zijn constitutie zodanig te bederven dat hij op een streng dieet moest. 'Spiritualiën mag ik zelfs niet ruiken, want dan krijg ik lust ze te proeven.'¹¹⁹¹

Gezond leven was dus het devies, maar daar schortte het nog wel eens aan. Kloos was niet alleen een grote drinker en liefhebber van sigaren, maar ook een grote eter.

Alphons Diepenbrock berichtte in mei 1887 aan Timmerman dat Kloos met Witsen en Breitner, af en toe in Riche aan het Rokin at (Kloos 'geïnviteerd'), waarbij Kloos, concludeerde Diepenbrock, op het gebied van eten uitstak 'boven de maat van het gewone mensdom. Hemel, wat een intensiteit van maag!'¹¹⁹² Dat hij maagklachten kreeg, was dus niet verwonderlijk.

Als remedie tegen de pijnen wijzigde hij zijn leefstijl: 'Ik leef sinds 6 mei [Kloos' verjaardag] op dieet, en gebruik alleen oûbakken brood, melk, karnemelk, eieren, mager vleesch, spuitwater en dergelijke magere kost.' Om zijn spijsvertering verder te herstellen moest hij op doktersvoorschrift naar zee.¹¹⁹³

Zeelucht zou hem goed doen. Daar was Verwey het mee eens, want hij had ervaring op dit gebied. In augustus 1887 had Verwey enige dagen zonder Kloos aan zee doorgebracht, en dat was goed bevallen. Witsen, die toen in Zandvoort logeerde, had hem gevraagd langs te komen:

¹¹⁸⁹ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 17 april 1888, Van Eeden-archief XXIV C46, BC. In een brief van 13 oktober 1888 noemt Kloos zichzelf 'hypochondrisch'. Zie in het tweede deel paragraaf 19.2.

¹¹⁹⁰ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 6 mei 1888, Van Eeden-archief XXIV C46, BC.

¹¹⁹¹ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 7 mei 1888, in: Prick, 'Van Deysse en Kloos te Montz-Les-Houffalize' in: Prick 1964, noot 65, p. 186.

¹¹⁹² Brief van Alphons Diepenbrock aan Aeg. Timmerman, d.d. 22 mei 1887, in: Reeser 1962, p. 127.

¹¹⁹³ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 15 juni 1888, in: Prick, 'Van Deysse en Kloos te Montz-Les-Houffalize', in: Prick 1964, p. 38.

moet ik je even schrijven m'n goede Albert en je zeggen dat je me zelf de N.G. moet komen brengen, om zamen eens te wandelen in den avond. Ik heb prettige kamers met nog 'n bed, zoodat je kunt logeeren bij me, schrijf wanneer je komt.¹¹⁹⁴

Niets weerhield de vrienden de zomer van 1888 aan zee door te brengen. Afgesproken werd dat Verwey op zoek zou gaan naar een geschikte badplaats. Voor Verwey was de keuze snel gemaakt; het moest Katwijk worden, waar de familie Van Vloten geregeld de zomers doorbracht. Daar kon hij Kitty treffen, die hij na het huwelijksfeest van Van Eeden, als zijn vriendin zag. Aan de in Karlsbad verblijvende Kitty ontvouwde hij zijn plan:

Naar Katwijk ga ik Zaterdag en als ik gehoord heb schrijf ik je. Gaat het goed met Mama. Ik kreeg daar gisteren en zeer fraaie kaart van dien waarden vriend Sam, waar op staat dat de heer Arnold Aletrino, Arts, verloofd is met Mej. Rachel Mendes da Costa. Wist jij daar iets van? Ik ken die juffrouw wel, van een jaar of zes geleden.¹¹⁹⁵

Drie dagen later was het voor elkaar:

Gehoord Vrouw Voos Voorstraat Katwijk drie gulden per dag twee kamers twee maanden. Albert. Dat's 't telegram, Kit. Ik stuur het je maar per brief en niet met de telegraaf. [...] De Voorstraat is een – enfin, een voorstraat, een straat voor-aan het strand: dat weet je, en heel netjes, wezenlijk een straat enfin! [...] En Kloos zijn kamer is heel groot met een alkoofje en de mijne is heel klein zonder alkoofje, maar dat schaad niet. En drie gulden per dag is wel niet weinig, maar te veel is het ook niet. En twee maanden is een heelen tijd en twee maanden in Katwijk is een heele plezierige tijd, en twee maanden met Kloos als zieke en jouw als gezonde kameraad is een allemachtig prettige en plezierige tijd. Vind je oók niet?¹¹⁹⁶

Kloos is goed gehumeurd, zoals wij weten uit een brief van Albert aan zijn broer Chris, maar:

is een verstokte zieke als hij nu niet gezond wordt. Hij moet om half acht op, want om 8 uur stuur ik de juffrouw in zijn kamer om 't ontbijt klaar te zetten. Zoo iets vroegs is

---

¹¹⁹⁴ Brief van Willem Witsen aan Albert Verwey, d.d. 2 augustus 1887, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 324. Tussen 4 en 13 augustus, volgens de door Schenkeveld en Van der Wiel, op p. 326 gegeven datering, schreef Albert aan zijn broer Chris:

Ik begin hier wezenlijk erg in mijn schik te raken. Het strand is zoo mooi en zoo lekker warm en 's avonds in 't duin wandelen zoo plezierig. [...] Witsen blijft hier tot Maandag en aangezien ik Zondag toch niets in Amsterdam te doen heb, zal ik hier oók maar tot Maandag blijven. [...] Het is grappig hier aan 't strand met al die rijen badstoelen, die rieten stoelen, van booven toeloopend dicht, waar de menschen helemaal in zitten. En dan witte badkoetsjes en heele komplotjes kleine kinderen, die met schopjes in het strand graven, en met opgestroopte broekspijpen in die groote zee plassen. Het is een groote plas water, zoo'n zee.

Kennelijk was Verwey voor het eerst aan het strand. Daar hij Kloos niet noemde in deze brief, mogen wij ervan uitgaan dat hij in augustus 1887 alleen bij Witsen in Zandvoort logeerde.

¹¹⁹⁵ Brief van Albert Verwey aan Kitty van Vloten, d.d. 7 juni 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 450.

¹¹⁹⁶ Brief van Albert Verwey aan Kitty van Vloten, d.d. 10 juni 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 451 e.v. Voos moet Voos zijn.

hem nog nooit overkomen. De eerste vijf minuten, bij zijn eitje, kijkt hij dan ook nog net of hij de kip is, die het eitje gelegd heeft.¹¹⁹⁷

De 'zieke kameraad', de secretaris van *De Nieuwe Gids*, had het secretariaat van zijn blad naar Katwijk verplaatst. Twee maanden dubbele huur betalen was geld weggooien en daarom had hij zijn kamer aan de Overtoom opgegeven. Zijn spulletjes kon hij voorlopig kwijt bij Albert Verwey, die met zijn familie vanaf juli 1886 aan de Amsterdamse Rozengracht 57 woonde.

Nadat Kitty midden juli met haar moeder in het Hôtel du Rhin was neergestreken, maakte Albert, buiten het zicht van Kloos, lange wandelingen met haar langs het strand. Op een van die tochten besloten zij zich te verloven, maar hun romance voorlopig geheim te houden; vooral voor Willem Kloos, die wellicht, zoals Van Deyssel veronderstelde in een brief aan Erens van 17 november 1888, tijdens zijn schaakpartijtjes met Kitty mooie gevoelens voor haar had opgevat.¹¹⁹⁸

Niet alleen Kitty kwam op bezoek; ook vrienden kwamen langs:

Ons leventje gaat nu rustig zijn gang, behalve als we baden zoals vanmiddag. Kloos heeft dan met zijn lange armen wel wat van een aangeschoten vogel, die klapwiekt, maar niet weg kan. Paap en Boeken zijn hier ook gekomen en hebben ieder een kamer gehuurd bij dezelfde vrouw Vooy, die nu letterlijk glimt van plezier en van de warmte van het eten koken. Paap is hier om een boek te schrijven over wettelijke verordeningen op de dronkenschap, waarvoor hij natuurlijk absoluut nuchter zijn moet, wat hier gemakkelijk kan, bij gebrek aan bereikbaren drank,

rapporteerde Albert zijn broer Chris.¹¹⁹⁹ In België moest Karel Alberdingk Thijm natuurlijk weten hoe het in Katwijk toeging; dat hoorde hij van Kloos:

Amice, zoo zie je me hier – of liever, je ziet me niet, – wonend aan het strand der Noordzee, wandelend etend, badend; badend wandelend, etend. En dat eten, baden, wandelen doe ik allemaal in gezelschap van Verwey, Boeken en Paap. En zij alle drie dragen, ieder met zijn eigenaardigheden bij tot vervroolijking van dit lichtgele, lichtblauwe zomervisioen, van dit korte intermezzo in mijn Amsterdamsche grauwigheid.

¹¹⁹⁷ Brief van Albert Verwey aan Chris Verwey, d.d. 3 juni 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 462. Nijland-Verwey 1958, p. 17-22, p. 65-77 drukt ook alle brieven af. Zij dateert deze brief niet op maar rond 3 juli (p. 18). Wij volgen hier en elders de datering volgens Schenkeveld en Van der Wiel.

¹¹⁹⁸ Brief van Albert Verwey aan Kitty van Vloten, d.d. 14 juni 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 456. In Katwijk stonden in de jaren tachtig twee hotels: het Groot Badhotel (1846) en het nieuwe Hotel du Rhin. Uit de brief van Verwey valt op te maken dat zij 15 juli in Katwijk zou arriveren. Dezelfde dag schreef hij vanaf Blanchés kamer Nes 28 een briefje aan Van der Goes met het verzoek aan Goes geleend geld te retourneren. Zie voor het schaken van Kloos met Kitty ook: Van der Wiel, p. 128. Voor de brief van Van Deyssel aan Erens zie tweede deel 20.1.

¹¹⁹⁹ Brief van Albert Verwey aan Chris Verwey, d.d. 6 juli 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 464. Paap verblijft tussen 7 en 17 juli in Katwijk. Zie: Nijland-Verwey 1958, p. 19. Pas in 1901 verscheen Paaps studie *Het Dogma der Drankwet*.

Kloos was, zo verklaarde hij Alberdingk Thijm, naar zee gestuurd door Van Eeden, die hem 'gebruik van zeebaden' had voorgeschreven.¹²⁰⁰ En vanwege dat doktersadvies moesten Kloos en noodgedwongen ook de andere heren zich tevreden stellen met Vichy-water. Dat gold ook voor Willem Witsen. Witsen wilde ook langskomen, maar voor hij naar Katwijk kwam, moest hij Blanche Ford, zijn Engels 'dans-meissie-uit-de-Nes', op de trein zetten. 'Er zal nog wel 'n kamer zijn in 't Rijnhotel,' waar Kitty en haar moeder verbleven, veronderstelde hij.¹²⁰¹

Naast ontspanning moest er gewerkt worden aan het augustusnummer van *De Nieuwe Gids*. Kloos maakte zich grote zorgen, wegens een groot gebrek aan kopij. 'Er is nl. voor de eerste maal sinds de oprichting van de N.G. iets gebeurd, waarop wij, door het ongewone er van in het geheel niet voorbereid waren. Er is copy, veel copy te kort' meldde hij Van Deysssel op 19 juli. In deze brief werden ook nog even wat financiële zaken doorgenomen. Van Deysssel had namelijk geklaagd over het feit dat de penningmeester Van der Goes nog geen honorarium aan hem had overgemaakt. Daar was Goes afgelopen zondag op aangesproken. 'Hij beweerde dat hij je 100 frs gestuurd had, en dat je het restant spoedig ook zou ontvangen.'¹²⁰²

De redactiesecretaris benaderde niet alleen Lodewijk van Deysssel, maar ook medewerkers als Lotsy, Jelgersma en Prins, om te vragen of zij nog iets op de plank hadden liggen. Ook werd een nieuwe medewerker binnengehaald: August Pieter van Groeningen (1866-1894), die vanuit zijn Rotterdamse woning op 2 mei aan Kloos vroeg: 'Zou U zoo goed willen zijn, me te melden, of U enige der stukken, welke ik de eer had U vóór 4 à 5 weken te zenden, voor plaatsing geschikt acht? Onzekerheid is me altijd geducht hinderlijk.'¹²⁰³

Na twee maanden antwoordde Kloos hem: 'Het komt mij voor, dat gij een zeer oorspronkelijk talent bezit, een talent dat bestaat in het kunnen weergeven van de woorden en gedragingen van het volk uit de achterbuurten.' Om daaraan toe te voegen: 'Op het oogenblik echter is het ons onmogelijk iets van uwe novellen in ons tijdschrift te plaatsen.'¹²⁰⁴ Een week later kwam hij daar al op terug: 'Zoudt gij ons voor de aflevering van Augustus a.s. niet iets kunnen geven, dat gij liggen hebt, en dat, minder op het volksleven en de volkstaal geïnspireerd, toch literair goed en geschikt voor ons tijdschrift is?'¹²⁰⁵ Want Kloos beseftte dat het op z'n minst 'handig' was om een jonge schrijver achter de hand te hebben voor de vulling van zijn blad.

Om tot een definitieve invulling van het blad te komen werd de redactie door Kloos voor

¹²⁰⁰ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 10 juli 1888, in: Prick, 'Van Deysssel en Kloos te Montz-Les-Houffalize', in: Prick 1964, p. 38. Op 18 mei had Kloos Thijm gemeld: 'God, 't is hier zoo'n bedwelmende herrie, dat leven in de hoofdstad! Ik ga, gelukkig, met 1 juli naar het strand voor een heelen tijd.' (noot 64, p. 186).

¹²⁰¹ Briefje van Willem Witsen aan Albert Verwey, d.d. 15 juli 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 469.

¹²⁰² Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 19 juli 1888, Kloos-archief 69 E 14 copieboek p. 292 e.v., KB.

¹²⁰³ Brief van Aug. P. van Groeningen aan Willem Kloos, d.d. 2 mei 1888, Kloos-archief, brieven, 69 E 4, K.B.

¹²⁰⁴ Brief van Willem Kloos aan Aug. P. van Groeningen, d.d. 13 juli 1888, Kloos-archief 69 E 14 copieboek p. 287 e.v., KB.

¹²⁰⁵ Brief van Willem Kloos aan Aug. P. van Groeningen, d.d. 19 juli 1888, Kloos-archief 69 E 14 copieboek p. 295, KB. In het nummer van augustus 1889 (vierde jaargang, nummer 6) zou het eerste artikel van Van Groeningen verschijnen, getiteld: 'Op den naaiwinkel (fragment uit "Van alle tijden")'. Groeningen was een naturalistische schrijver die door zijn vroege dood maar één roman heeft geschreven in de tijd dat hij ook in *De Nieuwe Gids* publiceerde: *Martha de Bruin* (1889).

25 juli halfacht 's avonds te Katwijk bijeengeroepen.¹²⁰⁶ Een van de kwesties die op de agenda stond, was het aanbieden van een redactielidmaatschap aan Tak. Dat was al eerder gebeurd, maar Tak had geweigerd, zoals hij in juni aan Van der Goes had laten weten:

Ten slotte dan. Vraagt mij niet om mij bij u aan te sluiten. De N.G. heeft mijn volle sympathie. Waar talent gepaard gaat met eerlijkheid en moed zoek ik gaarne mijne vrienden [...] Maar ik aanvaard gene taak, dan wanneer ik meen haar goed en met vollen lust te kunnen volvoeren. Wil dit aan de vrienden mededeelen, en hun mijn dank betuigen voor het mij toegedachte aanbod.¹²⁰⁷

'De vrienden' legden zich echter niet voetstoots neer bij Taks weigering. Zij herhaalden hun verzoek. Maar Tak kwam niet op zijn besluit terug. In een brief aan Verwey motiveerde hij zijn opstelling:

Ik heb nog eens goed nagedacht, en blijf bij mijn besluit. Ziehier, wat ik aan Van Eeden schreef, van wien ik den avond van uw bezoek een brief kreeg. 'Ik ben overtuigd van de noodzakelijkheid eener radicale hervorming van de maatschappij, maar mijne denkbeelden daaromtrent zijn nog niet rijp. Een goed deel van mijn beschikbaren tijd wijd ik aan de verovering eener welgegronde overtuiging, en ik wanhoop niet mijn doel te bereiken. In dit stadium wil ik echter, wat openbaar optreden aangaat, mijn eigen meester zijn. Kwam ik in Uwen redactie, dan zou ik moeten doen blijken wat dat beteekende, en welke overtuiging ik daar meê bracht. Dat kan ik nog niet.' Ziedaar mijn overwegingen. Gij zult aan haren ernst willen geloofslaan en mij gelooven.¹²⁰⁸

Was de weigering van Tak een tegenvaller, er zat ook iets mee: er was na alle aanschrijvingen uiteindelijk voldoende kopij voor *De Nieuwe Gids* in portefeuille. Naast artikelen van onder meer Jelgersma en Van der Goes en sonnetten van Hélène Swarth was er op het nippertje een bijdrage van Van Deysse binnengekomen. Vanuit zijn villa in België stuurde hij op 24 juli 'Menschen en Bergen. Fragmenten'. De volgende dag meldde hij Kloos:

Amice, Ik heb aan het adres van Verwey, Rozengracht 57, fragmenten van mijn roman 'Menschen en Bergen' gezonden. Maar, vergun mij U te herhalen, dat ik absoluut, proef moet hebben, daar ik o.a. de poep-scène wil doen vervallen en, in 't algemeen toch niet verantwoordelijk kan zijn, als ik geen proef heb gezien.¹²⁰⁹

Nu er voldoende kopij was, kon Van Deysse's omvangrijke stuk niet meer in de augustusaflevering geplaatst worden. Verwey moest hem namens de redactie teleurstellen:

¹²⁰⁶ Kaartje van Willem Kloos aan Frank van der Goes, d.d. 23 juli 1888, Kloos-archief 69 E 14 copieboek p. 303 e.v., KB.

¹²⁰⁷ Brief van Pieter Tak aan Frank van der Goes, d.d. 29 juni 1888, Kloos-archief, brieven, 69 E 4, K.B.

¹²⁰⁸ Brief van Pieter Tak aan Albert Verwey, d.d. 25 juli 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 478.

¹²⁰⁹ Brief van Karel Alberdingk Thijm aan Willem Kloos, d.d. 25 juli 1888, Kloos-archief, Brieven, 69 E 4, K.B.

Toen je kopie mij bereikte, ik ben namelijk ook in Katwijk, – was er juist meer dan voldoende voorraad kopie aan de drukkerij. Ik heb het handschrift aan Kloos ter hand gesteld, die zich stellig het genoegen permitteeren zal je nader te schrijven.¹²¹⁰

Dat gebeurde. Kloos meldde Van Deyssel op 4 augustus vanuit Katwijk: ‘toen je schreef, dat je hoogstwaarschijnlijk niets zou hebben moesten wij natuurlijk maken dat wij van elders copie kregen.’ En dat was door zijn inspanningen gelukt.

Van Deyssel kon er kennelijk mee leven dat zijn fragmenten niet werden geplaatst. Hij had immers, herinnerde hij Kloos, op verzoek van de redactie enige stukken die hij voorhanden had als ‘noodhulp’ opgestuurd. Maar hij verzocht de redactie nadrukkelijk zijn kopij ‘zoo spoedig mogelijk terug te zenden’.¹²¹¹ Kloos wilde het materiaal echter ter nadere bestudering nog even houden en dat gold ook voor Verwey, ‘die op ’t oogenblik op reis is in Drente’ en zeer teleurgesteld zou zijn bij terugkomst het handschrift waaraan hij begonnen was, niet te kunnen lezen.¹²¹²

Verwey wandelde die zomer niet alleen met Kitty in de buurt van Katwijk; ook verliet hij af en toe de badplaats en daarmee Kloos. Soms werd hij erop uit gestuurd, om wat kopij los te krijgen voor het samenstellen van *De Nieuwe Gids*. Soms ook liet hij Kloos alleen om privéredenen. In de eerste week van augustus bezocht hij samen met zijn 16-jarige halfzusje familie in Groningen, om daarna door te reizen naar Zuid-Laren en Gieten.

Wanneer Verwey wel aan Kloos’ zijde in Katwijk was, moest hij achter geld aan. Want contanten waren er als vanouds niet. Kloos had alleen maar schulden; zelfs de (gemeente)belasting zat achter hem aan.¹²¹³ Vanuit Katwijk deed Verwey een dringend beroep op de penningmeester van *De Nieuwe Gids*, Van der Goes:

Ik kom je dringend om wat geld vragen, dat ik voor zaterdag hard nodig heb. Als je eenigszins kunt – doe me ’t plezier te kunnen, – stuur me dan f 100.-. Daarvan zullen f. 75.- gedekt zijn door salaris Kloos en de voorschotten die ik gedaan heb de laatste maanden. We hadden nog gedacht je hier te zullen zien. *Vergeet me* in godsnaam niet te sturen – ik heb niets en kan hier niet vandaan.¹²¹⁴

Het geld kwam er; Goes stuurde het de 23ste al toe.¹²¹⁵ En van Witsen kwam nog f 60,- binnen.¹²¹⁶ Zoals zo vaak schoten de vrienden ook nu weer Kloos en Verwey te hulp. Verweys veelvuldige afwezigheid gaf Kloos reden tot klagen. Niet dat hij geen gezelschap had; dat had hij wel, maar dat gezelschap beviel hem allerm minst. De schilder Eduard Karsen (1860-1941) verveelde hem geweldig en het weer zat ook al niet mee. Twee dagen was het

¹²¹⁰ Brief van Albert Verwey aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 28 juli 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 479.

¹²¹¹ Brief van Karel Alberdingk Thijm aan Willem Kloos, d.d. 31 juli 1888, Kloos-archief, Brieven, 69 E 4, K.B.

¹²¹² Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 4 augustus 1888, Kloos-archief 69 E 14 copieboek p. 307 e.v., KB. *Menschen en Bergen* zal later in drie delen verschijnen in de vierde, vijfde en zevende jaargang.

¹²¹³ Brief van W. Versluys aan Willem Kloos, d.d. 8 augustus 1888, Kloos-archief, Brieven, 69 E 4, K.B. De voormalige ‘huisheer’ van Kloos aan de Overtoom had Versluys twee aanslagbiljetten bezorgd.

¹²¹⁴ Brief van Albert Verwey aan Frank van der Goes, d.d. 22 augustus 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 493.

¹²¹⁵ Brief van Frank van der Goes aan Albert Verwey, d.d. 23 augustus 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 494.

¹²¹⁶ Brief van Willem Witsen aan Albert Verwey, d.d. 23 augustus 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 496.

nat en koud en het gezelschap was dientengevolge 'embêtant'. 'Ik kan niets uit dien jongen halen als bêtises en gedwongen aardigheden. En hij laat me geen oogenblik alleen.'t is verschrikkelijk!' ¹²¹⁷

Bovendien voelde Kloos zich nog steeds niet helemaal lekker. Hij smeerde zichzelf in met een zalfje, dat Verwey had meegekregen van zijn (stief)moeder.

Kloos is dankbaar voor de teerzeep, waar hij zich elken dag een paar keer mee wast en waarvan hij zegt dat ze hem goed doet. Ik heb ontdekt dat Kloos kleuren blind is, en rood en groen niet goed zien kan. Gek hè, dat iemand dat pas ontdekt als hij naar de dertig loopt,

vernam Verweys broer Chris. ¹²¹⁸ Het zat de kleurenblinde Kloos niet mee: 'Beste Albert, ik heb niet veel te schrijven: 't is hier iedereen dag hetzelfde: regen wind, wind en Karsen, Karsen regen en wind.' ¹²¹⁹

Karsen had een ander beeld van zijn dagen in Katwijk en daarin was geen sprake van Vichy-water:

In Katwijk logeerde ik tegelijk met Witsen en Kloos. Kloos dronk den geheelen avond rauwe rum uit een bierglas. Den volgenden morgen zouden wij gaan baden, maar toen ik in de kamer kwam bij Kloos, was er geen leven in hem te krijgen. In de kamer stond een dikke walm. Ik gooide alles tegen elkaar open. ¹²²⁰

Witsen was inderdaad even langs geweest, maar na twee dagen al weer vertrokken. En Kloos voelde zich, ondanks de rum en de sigaren, eenzaam: 'Blijf je niet lang meer weg?', luidde de smeekbede, met een p.s.: 'Ik heb weêr een brief van Marie gehad, dit is de derde! Ik begin het nu lastig te vinden.' ¹²²¹

Waarom ging Verwey zo vaak de hort op? Ontvluchtte hij Kloos? Kloos verweet hem dat:

Amice, Ik neem je zeer kwalijk, dat je toch weggegaan bent. Ik zit me hier den geheelen dag te verdommen op een snikheete kamer, waar het veel te warm is om te werken, zonder geld, zonder iemand, waar ik naar toe kan gaan, en met het vooruitzicht dat dat nog een heelen langen tijd zo duuren zal. Je behoeft mij niet meer te schrijven: ik zal het jou ook niet doen: vergaderingen kan ik van de week niet bijwonen, want ik heb geen geld om over te komen. Ik schrijf dit niet in een voorbijgaande stemming, want ik ben sinds zes uur gewoon razend. Overkomen hoef je niet: dat zou de boel maar erger maken. Laat me maar verrekken. Adieu. ¹²²²

¹²¹⁷ Brief van Willem Witsen aan Albert Verwey, d.d. 30 juli 1888, in: Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 102.

¹²¹⁸ Brief van Albert Verwey aan Chris Verwey, d.d. 31 juli 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 483-484.

¹²¹⁹ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 4 augustus 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 485-486. Van de Schoor en Brinkman 2008 vermelden nog in een noot op p. 103 dat Mea Nijland-Verwey schrijft dat Karsen tijdens zijn verblijf de oude vuurtoren op het duin heeft geschilderd.

¹²²⁰ Van der Wiel 1986, p. 51. Karsten verbleef tussen 27 juli en 8 of 9 augustus in Katwijk.

¹²²¹ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 4 augustus 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 485-486. Marie is niet geïdentificeerd. Mea Nijland-Verwey meent dat hier misschien Marie Elisabeth (Mieb) Pijnappel (1859-1925) is bedoeld, die van 1887 tot 1891 de redactie voerde over het jongemeisjesblad *Lelie- en Rozenknoppen* en later, zoals wij nog zullen zien, enige tijd 'verloofd' was met Kloos. Kloos zou pas in april 1891 persoonlijk met haar kennismaken. Zie hiervoor: Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 103.

¹²²² Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 17 augustus 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 491.

Kloos kon niet vermoeden dat Verwey er de voorkeur aan gaf in het gezelschap van Kitty te verkeren, in plaats van dag in dag uit bij zijn vriend te zijn. Eind augustus kwam het echte 'adieu', want het verblijf in Katwijk liep ten einde. Verwey vertrok de 28ste naar Jozef Israëls in Den Haag, om vandaar door te sporen naar Antwerpen waar zijn jeugdvriend verbleef, de fabrikant Maurits van 't Haaff (1863-1920). Verwey nam afscheid van zijn 'geheime' verloofde en Kloos, nog altijd onbekend met Verweys engagement, vertrok naar Karel Alberdingk Thijm in Mont-Lez-Houffalize.¹²²³

18.5 Via Houffalize terug in Amsterdam

De 23-jarige Karel Alberdingk Thijm had een maand na zijn huwelijk op 26 mei 1887 met het voormalige dienstmeisje van de familie, de enige maanden oudere Cateau Horyaans, het landhuis Villa des Chéras gehuurd op een 'berg' even ten noorden van Houffalize, in de gemeente Mons. De rijk gemeubileerde woning, 450 meter boven de zeespiegel, kostte het echtpaar 750 gulden per jaar.¹²²⁴ 'Uit alle vensters – en er zijn er 22 – zoû ik in hoge bochten kunnen piessen in gouden stralen, zonder dat éen ellendige sterveling er iets van zag,' schreef Van Deysel aan zijn vriend Ising.¹²²⁵

Naar dit lustoord vertrok Kloos. Begin juni was hij al door Thijm uitgenodigd:

Ik zou wel graag hebben, dat je hier naar toe kwam in plaats van naar het strand te gaan. Ik ben echter zeer arm dit jaar en hef van mijn bezoekers een pension-geld van 3 frcs. p. dag. [...] Zoû je je kamer te Katwijk niet nog óp kunnen zeggen?¹²²⁶

Dat kon niet, want de afspraken met mevrouw Vooyts waren al gemaakt en Kloos' gezondheid bepaalde dat hij naar zee moest. Het hielp dus niet dat Alberdingk Thijm betoogde dat de gezonde winden die aan het strand waaiden dat ook in zijn omgeving deden.¹²²⁷

Nu de twee maanden Katwijk bijna voorbij waren, Verwey naar Antwerpen vertrok en Kloos geen kamer meer had in Amsterdam, was een verblijf bij Thijm voor Kloos een reële optie. Karel verwachtte hem op 27 augustus. Kloos kreeg precieze instructies:

Vertrek uit Amsterdam, centraal station 's ochtends 7.30 naar Luik, waar gij aankomt te 1.16. Gij moet dus een kaartje nemen tot Luik en in Luik niet uit den trein stappen voor het laatste en grootste Luiksche station, dat der Guillemins. Vertrek uit Luik, van het zelfde station te 2.11. Gij neemt hier en kaartje tot Gouvy, waar gij aankomt te 5.20. Tusschen Luik en Gouvy hebt ge éens over te stappen, en wel te Pépinster. Daar hebt ge maar heel even de tijd. Uw trein vertrekt uit Pépinster te 3.3. In Gouvy aangekomen begeeft ge u naar de donker-kleurige diligence, die gij, niet aan het station, maar voor een herberg achter het station vind staan. Gij zegt tot den voerman

¹²²³ Brief van Albert Verwey aan Kitty van Vloten, d.d. 28 en 29 augustus 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 496 e.v.

¹²²⁴ Prick, 'Van Deysel en Kloos te Montz-Les-Houffalize' in: Prick 1964, p. 35.

¹²²⁵ Brief van Karel Alberdingk Thijm aan Arnold Ising, d.d. 5 maart 1889, in: Prick, 'Van Deysel en Kloos te Montz-Les-Houffalize' in: Prick 1964, p. 36.

¹²²⁶ Brief van Karel Alberdingk Thijm aan Willem Kloos, d.d. 20 juni 1888, Kloos-archief, Brieven 69 E 4, KB.

¹²²⁷ Idem. In deze brief geeft Van Deysel vooral commentaar op de jongste aflevering van *De Nieuwe Gids* – een aflevering overigens waarin Kloos' 'Kroniek' ontbrak, maar waarin Kloos wel in de rubriek 'Boekbeoordelingen' werken van Koster (*Gedichten*) en Ten Brink (over Bredero) negatief besproken had.

van dit rijtuig, waarin gij plaats neemt, U er uit te laten aan de Villa des Chéras, waar hij vlak voor-bij-komt. Ik zie dus uw aankomst met vreugde te gemoet, maar moet U nog zeggen, dat mijn financiën generlei uithaaling veroorlooven en dat ik ook zowel den heelen ochtend als een gedeelte van den middag zal moeten werken, misschien kunt gij in dien tijd uw aflevering klaar maken. De kost is ook niet weelderig, maar sober.¹²²⁸

Dat deerde de gast niet, want 'Ik ben,' had hij al geschreven, 'tegenwoordig een persoon, die vroeg opstaat en naar bed gaat, veel wandelt en vrij is van sterken drank: kunnende converseeren, schaken en op allerlei wijzen den heer des Huizes van zijn huiselijke en literaire beslommingen verstrooien.'¹²²⁹ Maar juist dat 'converseren' zag Karel niet zitten. 'Ik ben zeer blij, hoop alleen dat gij U niets wat naar feestelijkheid of borrelen zweemt, voorstelt, en niets dan kalm praterij-vermaak.'¹²³⁰ Alberdingk Thijm claimde te willen werken, waarvan in de praktijk maar weinig kwam in die zomermaanden. Kloos arriveerde de 28ste, een dag later dan gepland, op Karels berg. De eerste dagen van het verblijf van Kloos waren ook Thijms ouders er. Toen zij afscheid namen noteerde Karel:

Gisteren zijn vader en moeder vertrokken. De tijd gaat vreeslijk gauw voorbij, en ik ben dof. Kloos is een week hier. Ik vond beter, zoo hij maar weêr weg was. Mooi weêr vandaag. Ik ben dof en ellendig, en zoo erg, dat ik dát niet éens erg voel.

Karel was duidelijk uit zijn humeur. Twee dagen later, 6 september, verzuchtte hij: 'Kloos stéeds hier. Ik, den geheelen tijd, onophoudelijk door hem gekwetst, *door zijn manier van omgaan*.'¹²³¹ Dezelfde dag stuurde Karel een lange brief naar Ising waarin hij onophoudelijk klaagde over Kloos' gedrag. Hij had al zoveel bezoek gehad, verzuchtte Alberdingk Thijm, en nu zat hij opgescheept met een 'smalle lummelige winkel-bediende-achtige jongen', iemand die mooi kan schrijven en zich indertijd lovend heeft uitgelaten over Van Deyssels werk, dat door Van Deyssel toen zeer op prijs werd gesteld en hem erg streelde, maar die hem nu uitermate irriteerde. Hij noemde Kloos 'een zweterige lamlendige luyaard' en 'schunnige ón-man', om zijn tirade te vervolgen met:

Hij kwetst mij niet door het doen of zeggen van dingen, waarvan ook de post-direkteur van Houffalize zoû merken, dat zij kwetsend zijn, maar hij kwetst mij door zijn heele manier van omgaan. Hij mag dan *fijn* schrijven, hij leeft en gaat om *grof*, dat is zeker. Hij weet natuurlijk volstrekt niet, dat hij mij kwetst [...] Om een voorbeeld te noemen, hij had gehoopt dat Verwey, die op 't oogenblik in Antwerpen is, hem hier zoû komen afhalen en dat zij dan samen een paar prettige dagen in La Roche, dat Kloos graag eens te-rug gezien had, zouden doorbrengen. Nu schrijft Verwey plotseling, dat hij niet komen kan. Daardoor raakt Kloos uit zijn humeur en laat ons dat merken twee heele dagen lang. [...] Hij zit meestal voort-durend te zwijgen. Als hij

¹²²⁸ Brief van Karel Alberdingk Thijm aan Willem Kloos, d.d. 17 augustus 1888, Kloos-archief, Brieven 69 E 4, K.B.

¹²²⁹ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 13 augustus 1888, in: Prick, 'Van Deyssel en Kloos te Montz-Les-Houffalize', in: Prick 1964, p. 40.

¹²³⁰ Brief van Karel Alberdingk Thijm aan Willem Kloos, d.d. 17 augustus 1888, ook in: Prick, 'Van Deyssel en Kloos te Montz-Les-Houffalize', in: Prick 1964, p. 40.

¹²³¹ Prick, 'Van Deyssel en Kloos te Montz-Les-Houffalize' in: Prick 1964, p. 42.

met mij praat, doet-i dat op een mij vernederende manier, domineerend, onbeleefd, op een jongensachtigen pretentieuze-superieuren toon.’

Thijm trok het zich aan dat Kloos hem wees op de onvolkomenheden van het huis, klaagde over muggen en zich, in de ogen van Thijm, tegenover hem gedroeg als een meerdere. Kortom: het was hem een kwelling en Thijm hoopte dat Kloos weer spoedig zou vertrekken.¹²³²

Kloos daarentegen had het, zeker de eerste week van zijn verblijf, best naar zijn zin en verheugde zich, die eerste dagen, op de komst van de door Alberdingk Thijm persoonlijk uitgenodigde Albert:

Amice, Tot mijn verrassing hoor ik van Kloos, dat je het plan hebt naar La Roche te komen en dat je nu in Antwerpen bent. Nu je in La Roche komt, moet je me niet kwalijk nemen dat ik je zeer instantelijk verzoek ook in mijn dicht bij La Roche staand huis te willen komen. Ik heb tijd noch geld naar La Roche te gaan, wees daarom zoo goed en kom hier, want ik zoû je zoo graâg eens te-rugontmoeten.’

Een welkomstdiner zou er niet in zitten – daarvoor ontbrak Thijm het geld – maar verder was Verwey meer dan welkom.¹²³³ Dezelfde dag waarop Thijm zijn uitnodiging aan Verwey verstuurde, schreef Kloos hem ook een brief waarin hij verslag deed over de voorspoedig verlopen reis, over de ouders van Thijm, die op het punt stonden te vertrekken en om te eindigen met een verzoek.

Wanneer kom jij nu in deze streek? ’t Is hier allemachtig aardig, van alle kanten een panorama, Karel meestal in z’n humeur en het weêr goed. Ik ben zeer tevreden en opgeruimd, alleen mis ik erg de zee. [...] Schrijf nu vooral, wanneer je komt, je zult hier zeer welkom zijn. [...] Ik had het heel graag, als je wat sigaren uit Antwerpen meê kon brengen: de onze zijn nagenoeg op.¹²³⁴

Er moesten nog meer spulletjes naar Houffalize gebracht worden. In een kattedelletje verzocht Kloos Verwey wat tandpoeder, bicarbonus natricus en wat geest van salmioniak [salmiak] mee te nemen, om te eindigen met de bede: ‘Wanneer kom je nu toch? We wachten met ongeduld. Vele groeten ook van Karel.’¹²³⁵ Verwey ging echter niet op de dubbele uitnodiging in, zoals hij de volgende dag al aan Karel en Willem liet weten:

Zoals ik aan Kloos geschreven heb, zal ik deze keer den kant van je woning niet uitkomen. Tot mijn grooten spijt moet ik over een paar dagen naar Amsterdam terug.¹²³⁶

¹²³² Brief van Karel Alberdingk Thijm aan Arnold Ising, d.d. 6 september 1888; Prick, ‘Van Deyssel en Kloos te Montz-Les-Houffalize’, in: Prick 1964, p. 42 e.v.

¹²³³ Brief van Karel Alberdingk Thijm aan Albert Verwey, d.d. 2 september 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 500.

¹²³⁴ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 2 september 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 500-501.

¹²³⁵ Briefje van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 4 september 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 504. Van de Schoor en Brinkman 2008 schrijven op p. 106 in een noot: ‘Natriumbicarbonaat werd (wordt) gebruikt als zuiveringszout; geest van salmiak is ammonia, schoonmaakmiddel.’

¹²³⁶ Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 502. De brief aan Kloos is, voor zover bekend, niet bewaard gebleven.

Door de afzegging van Verwey sloeg Kloos' humeur om:

Beste Albert, ik heb je nog niet geschreven, omdat ik niet goed wist, wat ik schrijven moest. En ik zal het nu ook maar kort maken, want ik ben niet opgeruimd en aan een vervelenden brief zou je weinig hebben. Een ding slechts: ik wou heel graag zoo gauw mogelijk weêr in Amsterdam zijn. Daarom kom ik Dinsdag al terug. Ik zal wel bij Hein een paar nachten kunnen slapen, tot ik een kamer heb. Dag beste jongen, dank voor je geld en je sigaren.¹²³⁷

Ondertussen werd het verblijf van de gast voor de gastheer een steeds grotere lijdensweg:

Als ik nu weêr zoo lijd door Kloos' omgang, begrijp ik weêr zoo goed waarom ik hem vroeger in Amsterdam ben gaan mijden in de laatste jaren. Alles is hetzelfde gebleven. Kloos is alleen, dunkt mij, nóg pretensieuser in zijn toon geworden, als hij over literatuur enz. spreekt namelijk.¹²³⁸

Toen Willem op zondag 9 september Karel liet weten de komende dinsdag naar Amsterdam terug te gaan, was dat voor Alberdingk Thijm een grote opluchting. De avond voor Kloos' vertrek bleven de vrienden tot vijf uur 's ochtends aan de praat, waarbij Kloos zich niet gedroeg als iemand die vrij was van sterke drank. 'Het was een afschuwelijk herleven van vroegeren, van jongelings-tijd, het zelfde dronke-mansgezicht, de zelfde glaasjes-heffingen en gezegden', noteerde Karel. Vooral de aanhoudende vragen van Kloos over de details van een jeugdliefde irriteerden hem mateloos. Van half vijf tot half zes 's ochtends was er nog gelegenheid voor een uur slaap, waarna Kloos om half zeven afscheid nam. Hij zond Verwey vanuit Luik een telegram: 'J' arrive 8 h 5 m gare du Rhin.'¹²³⁹

Nadat Verwey even na achten in de avond Kloos van het Rhijnspeorstation had opgehaald, liepen ze gezamenlijk naar de Kerkstraat, waar op nummer 260 Hein Boeken op kamers woonde.¹²⁴⁰ Afsproken werd dat Verwey Kloos, die immers zijn Amsterdamse kamer voor

¹²³⁷ Briefje van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 9 september 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 504.

¹²³⁸ Prick, 'Van Deyssel en Kloos te Montz-Les-Houffalize', in: Prick 1964, p. 46.

¹²³⁹ Telegram van Willem Kloos aan Albert Verwey d.d. 11 september 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 504; Uyldert 1948, p. 225.

¹²⁴⁰ Het Rhijnspeorplein ligt tussen de Sarphatistraat en de Wibautstraat, en wordt doorsneden door de route Weesperstraat-Wibautstraat. Op het zuidelijke gedeelte stond van 1843 tot 1939 het Weesperpoortstation. Dit kopstation was vanaf 28 december 1843 vertrekpunt voor de nieuwe spoorverbinding naar Utrecht en Arnhem die aangelegd en geëxploiteerd werd door de Nederlandsche Rhijnspeorweg-Maatschappij. Vanaf 1881 vertrok vandaar ook de Gooische Stoomtram naar Diemen, Muiden, Naarden, Laren en Hilversum. De tramlijn werd in fases aangelegd. In januari 1881 begon men met de aanleg op het Rhijnspeorplein. Zie: Vermeer, Rebel en Stissi 2010, p. 272; Engel 1981, p. 12:

[Er] werd besloten het spoor rechtstreeks naar Laren aan te leggen via 'Jan Tabak' en Craillou. In Laren kwam het tramstation op de Brink. [...] Tegelijk werd ook de zijlijn aangelegd die de dorpen Huizen, Blaricum en Laren met Hilversum verbond. De officiële opening van deze laatste trajecten vond tegelijk met het baanvak Naarden – Laren plaats op 15 april 1882.

Deze tram, die nogal wat ongelukken veroorzaakte, maakte het (desalniettemin) voor veel Amsterdammers aantrekkelijk zich in het Gooi te vestigen. In 1874 was er al een spoorlijn aangelegd die Amsterdam met Hilversum en Baarn verbond, zoals Prick 1986 ('Het Gooi en de Tachtigers') opmerkt. Prick 1986, p. 15 somt in alfabetische volgorde dertien Tachtigers op die korte of langere tijd in het Gooi hebben gewoond: Hein Boeken, Antoon Derkinderen, Lodewijk van Deyssel, Alphons Diepenbrock, Frederik van Eeden, Frank van der Goes,

zijn verblijf in Katwijk had opgezegd, zou helpen met het zoeken naar een nieuwe kamer en dat Kloos in de tussentijd bij Boeken introk. De volgende avond was er in het Gooi een redactievergadering van *De Nieuwe Gids*. Samen met Van der Goes spoorden Kloos en Verwey met de ‘Gooise moordenaar’ naar Bussum. Van der Goes en Verwey gingen na afloop van de vergadering terug naar Amsterdam. Kloos bleef overnachten bij Van Eeden. Die avond sprak Van Eeden een veronderstelling uit die Kloos niet kon geloven.

18.6 De schok

Een paar dagen na zijn terugkeer uit Houffalize vernam Kloos op Verweys kamer voor het eerst van Alberts ‘verloving’ met Kitty van Vloten. Het was zondag 16 september. ‘Wij hebben ons van allerlei herinnerd en heel veel verdriet, maar ook heel veel geluk herdacht en doorgemaakt,’ ‘bekende’ Albert zijn Kitty die avond nog:

Dat zijn geen dingen die men schrijven kan. Zul je altijd heel veel van hem houden, lief? Ik zeg: dat zijn geen dingen, die men schrijven kan, omdat men ze vertellen moet, op het rechte oogenblik, op de rechte plaats, als men de rechte stem en stemming ervoor heeft.

Niet alleen Kloos werd ingelicht. In dezelfde brief, van zondagavond, bracht Verwey zijn verloofde ervan op hoogte dat hij zeker de Van Eedens moest informeren:

Wat ze denken zullen, weet ik niet. Mogelijk heb je gelijk. Maar weet je wat ik wel weet. Martha heeft Free verteld dat ze het vermoedde van ons. [...] Free heeft er met Kloos over gepraat. Kloos, die zelf niets wist, heeft gezeid dat hij ‘t niet geloofde, en nu gelooven zij het ook niet meer [...] Laat ze allemaal maar tot de konklusie komen dat Kitty en Albert dol veel houden van elkaar en ‘t elkaar gezeid hebben. Dat is best.¹²⁴¹

Maar Van Eeden gruwde van Verweys ‘verovering’. Dat bleek wel uit een brief aan Witsen, waarin Van Eeden een avond met Verwey en diens Kitty beschreef.

Het gezicht van hem en Kitty samen is mij onverdraaglijk. [...] Al het mooie van haar is voor mij gebroken en bedorven – het degouteert mij als ik haar Albert zie aaien en naar de oogen kijken – ik kan het niet helpen maar het degouteert mij.¹²⁴²

Van Eeden verafschuwt hun engagement. Dat had hij ook Kloos laten weten:

Vergeet niet dat mijn verhouding tot Albert en Kitty mij veel moeilijkheden geeft, omdat zij beiden in mijn gewone leven hier telkens voorkomen zelfs mijn slaap wordt er door gestoord. Ik heb mij nooit in mijn leven zoo onzeker gevoeld als nu in deze

---

Herman Gorter, Willem Kloos, Jacobus van Looy, Pieter Lodewijk Tak, Aegidius W. Timmerman, Jan Veth en Willem Witsen.

¹²⁴¹ Brief van Albert Verwey aan Kitty van Vloten, d.d. 16 september 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 510-511.

¹²⁴² Brief van Frederik van Eeden aan Willem Witsen d.d. 4 januari 1889, in: Fontijn 1990 (*Tweespalt*), p. 259.

zaak, ik weet namelijk niet wat ik zeggen en helemaal niet wat ik denken moet soms irriteert en vermoeit het mij zoo dat ik lust krijg alle omgang met hem en haar af te breken.¹²⁴³

Van Eeden verdacht middenstandskind Verwey ervan via Kitty een hogere maatschappelijke positie te bemachtigen: een 'eierzuchtigen burgerjongen, die een goede partij doet.'¹²⁴⁴ Wellicht had hij het bij het rechte eind. Verwey had vanaf begin 1887 een maandelijks toelage ontvangen van M.C.M. de Groot (1860-1935), de Schiedamse fabrikant met politiek radicale denkbeelden – die tot eind mei een toelage die opliep tot f 1000,- , waarna de maandelijks geldstroom stopte. Nu moest hij rondkomen van een kleine erfenis, waar hij na zijn drieëntwintigste verjaardag over beschikte. Dus kwam een verloving met een dochter uit de bemiddelde familie Van Vloten niet ongelegen, om het mild te formuleren. Meegenomen was ook dat de moeder van Kitty het door Albert en haar dochter in Noordwijk aan Zee gevonden huis kocht om het vervolgens aan hen te verhuren.¹²⁴⁵

Op 18 september besloot Verwey de dingen waarover men niet schrijven kon toch aan het papier toe te vertrouwen. Aan de hand van zijn brieven aan Kitty krijgen wij een goed inzicht in de gedachten en emoties van zowel Verwey als Kloos. Verwey schetste van zijn 'vriendschap' met Kloos het volgende beeld:

Ik heb eens een tante gehad – nee, die heeft hier niets mee te maken, maar luister maar – en die tante had een vriendin, waar ze heel dol op was. Toen kwam er een tijd dat die vriendin zich engageeren en trouwen ging. En de heele familie sprak ervan dat er nooit zoo'n groot verdriet gezien was als dat van die jonge tante van me, die de gedachte maar niet verdragen kon dat haár vriendin van iemand anders zou hooren dan van haar. Ik had een gevoel of het ergens in mijn ziel koud had geplasregend toen ik het hoorde, als jongetje. En nu, lief – luister je? Ik had een vriend, toen ik van jou houden ging, en wist wel dat die vriend, dat *mijn* vriend, net als die tante was en ik had weer het gevoel van dien kouden plasregen, die ik wist dat in *zijn* ziel zou neerslaan, als hij heelemaal tot de gedachte kwam, dat hij wèl mijn vriend zou zijn, maar dat ik toch hooren ging van jou. En Willem is in al die jaren, dat wist ik zoo, heelemaal in mij opgegaan. Hij heeft mij zien doen wat hij zelf wel had willen doen; hij vertrouwde op me, dat ik altijd goed voor hem zou wezen; hij is gaan worden zoals hij wist dat ik hem hebben wou. En onze vriendschap was grooter dan die tusschen die tante en haar vriendin, zoo dat ik niet geloof dat er vroeger drie zulke vriendschappen in de wereld hebben bestaan. Begrijp je nu waarom ik zoo lang gearzeld heb?

vroeg hij haar in deze lange brief waarin hij zijn relatie met Kloos analyseerde en de diepte van zijn gevoelens voor zijn vriend aan zijn verloofde bloot legde.

Voel je hoe bang ik was dien in alles onhandigen jongen, dien door de menschen uitgelachen barbaar van natuurlijk-menschelijkheid, het gevoel te geven dat hij alleen

¹²⁴³ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 27 november 1888, Kloos-archief, Brieven 69 E 4, K.B.

¹²⁴⁴ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Witsen d.d. 4 januari 1889, in: Fontijn 1990 (*Tweespalt*), p. 259.

¹²⁴⁵ Nijland-Verwey 1958, p. 77.

stond? Voel je ook hoe het kwam, dat ik dien morgen niet zei wat in mijn ziel was: kind zeg dat je me liefhebt, want ik kan niet buiten je; – maar dat ik aan hem *dacht*, terwijl ik jou *voelde*, een groot verlangen had om toch *goed* te doen, en dat ik toen zei tegen jou, waar ik *dát* toen niet tegen zeggen moest – nu, je weet wel, nietwaar, wat ik heb gezegd. Vin-je 't slecht van me dat ik op die manier onnatuurlijk geweest ben? Geloof je dat ik *frazen* zei?

Verwey bleef het van zich af schrijven:

Kind, lief kind, wees niet verdrietig om wat ik jou toen heb aangedaan. Toe, wees blij, want ik heb genoeg van verdrietig-zijn. Het is noodig dat er een tijd komt dat we allemaal heel gelukkig zijn. Willem weet het nu van ons. Zondag heb ik 't hem gezegd. Zijn verdriet was voor hem en mij: je moet nooit laten merken dat je er van weet. Hij vindt jou zoo'n lief, zoo'n goed kind zei hij en houdt zooveel van je. Maar hij moet langzaam wennen aan de gedachte, dat we zooveel zijn van elkaar. We praten nu veel samen, en ik voel dat er veel vreugd in verdriet kan zijn. Hij moet ons nog niet te gauw samen zien. Wat is dat vreemd, nu ik je al die zorg van me, die ik meer dan een jaar gehad heb, in zoo'n korten tijd heb verteld. Ja, nu toch geschreven. Ik wist eerst niet of ik 't je wel vertellen zou: ik dacht wat zal ik haar misschien mee verdriet doen hebben van een verdriet dat straks overgaat. Maar ik voel, dat je recht heb op dat alles van me, omdat je sterk bent, en ernstig, en zoo heel veel van me houdt. [...] Ik werk nu serieus en wandel met Willem. Wat ben ik rijk en wat zal ik gelukkig zijn.

Diezelfde dinsdag nog berichtte Verwey over het verdere verloop van de dag: 'Zoo'n mooien avond als ik gehad heb met Willem, in de leeszaal van Kras.' Ze hadden gepraat over zichzelf, en over literatuur. Verwey sprak en Kloos vond het heerlijk naar hem te luisteren. De volgende dag zette Verwey zich weer aan het schrijven. Hij had die morgen al verder willen gaan, maar daar kwam niets van, want Willem kwam langs. Die bleef tot koffietijd. 'En ik kon maar niet loskomen en nu is het zoo laat en is mijn ochtend niet voor jou geweest. Ben je boos op mij? Ben je jaloersch op Willem? Niet zijn, hoor; want je bent mijn lieve kind en mijn lieve kind kán niet boos op mij en jaloersch op Willem zijn.'

Die avond liet Verwey zijn Kitty weten niets te voelen voor een publiek engagement:

Voor al daar jij in Haarlem en ik Amsterdam woon, zouden we er niet meer genot en een heleboel meer last en verdriet door hebben. En ik geloof dat jij, precies als ik, publiek-geëngageerde jongelui een min of meer onuitstaanbaar type vind. [...] Ook om Willem gepraat over ons te besparen.

Donderdag en vrijdag brachten de beide vrienden een groot deel van de dag samen door. Zij bezochten in gezelschap van Henri Samson en diens vrouw, de ex-actrice Mientje Bouret, Willem Paap. De maandag daarop zaten ze 's avonds bij de Samsons thuis. Kloos was wel verdrietig maar hield zich zo op het oog goed, maar later, bijna anderhalve week nadat hij over de verloving gehoord had, brak hij. Op papier van Die Port van Cleve krabbelde hij een soort afscheidsbrief:

O God, Albert, 't is verschrikkelijk, maar ik moet het je toch zeggen. Zoek maar geen kamer voor me. Dat kost maar geld, en het zal nu gauw uit zijn. 't Is beroerd, vin je niet. Maar ik kan er net zoo min iets aan doen, als jij. Vaarwel. Willem.¹²⁴⁶

Het was dinsdag 25 september 1888. Kloos was suïcidaal. Hij deed een poging zich te vergifigen, zoals hij later aan Van Deyssel schreef: 'Ik heb je een zeer interessante geschiedenis mede te delen. Ik heb gepoogd mezelf om het leven te brengen, ben toen door v. Eeden op een driewieler [een karretje waarop patiënten liggend of zittend konden worden vervoerd] gezet en heb daarna in vier dagen anderhalf vel mooie verzen geproduceerd.'¹²⁴⁷ Die dinsdag waren Boeken, Kloos en Witsen flink aan de rol geweest. De grote hoeveelheden alcohol brachten Kloos totaal uit zijn toch al zo wankele evenwicht. Hij kon het leven niet meer aan, maar tegelijkertijd zocht hij hulp. De hulp kwam van Van Eeden, die donderdag 27 september het volgende telegram aan Verwey zond:

Willem is hier, ik vond zijn toestand nogal ernstig. Uitgang dinsdagavond is de schuld. Hein en Wim hadden beter kunnen zorgen. Hij blijft voorloopig hier. Je hoeft niet te komen. Free.¹²⁴⁸

Kloos zou ruim een week bij Van Eeden bivakkeren; van 27 september tot 4 oktober. Na Kloos' vertrek noteerde Van Eeden op 5 oktober in zijn dagboek:

Kloos heeft hier verzen gemaakt. Een heel boek vol verzen er plotseling uitgeworpen in twee dagen. Het was heel prettig voor mij, – ik was er in en 't was me alsof ik er deel aan had. Nu is hij sinds gisteren weer weggebleven en ben ik ongerust. Wat een wonderbaar maaksel is Kloos. Hoe heeft God het omhulsel ruw en slordig afgewerkt om daar binnen in met al zijn scheppingskracht een wonder te kunnen maken van teeder-bevend, doorzichtig-lichtens schoon.¹²⁴⁹

Tijdens zijn verblijf in Bussum reisde Kloos van tijd tot tijd naar Amsterdam, onder andere om Hein Boeken te bezoeken, want eeuwig kon hij toch niet bij de Van Eedens blijven, dus voorlopig zou hij zijn Amsterdamse heil bij Boeken in de Kerkstraat moeten zoeken. Verwey kreeg de 29ste een opdracht:

Albert, ik kom morgen (Zondag) met den trein van 1 u. 9 m in Amsterdam voor een paar uur, met een groot vel copie, dat ik gisteren en vandaag geschreven heb. Ik moet je daar noodzakelijk over spreken; ik dacht het eerst alleen te kunnen, maar het gaat niet. Kom mij van den trein halen tt Willem.¹²⁵⁰

¹²⁴⁶ Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 107.

¹²⁴⁷ Brief van Willem Kloos aan Karel Alberdingk Thijm, afgestempeld 17 oktober 1888, in: 's-Gravesande 1961, p. 187. Zie ook Vergeer 1965, p. 36 e.v.

¹²⁴⁸ Telegram van Frederik van Eeden aan Albert Verwey, d.d. 27 september 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 525.

¹²⁴⁹ Van Eeden 1971, p. 141.

¹²⁵⁰ Briefkaart van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 29 september 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 526.

Die zondag maakte Kloos een geweldige scène met Albert; maar later had hij daar, terug in Bussum, alweer spijt van:

Liefste Albert, het spijt me zoo heel erg, dat ik gisteren zoo leelijk ben geweest, om door mijn gepraat den indruk van die mooie verzen te bederven. Och, ik zou zoo graag goed voor je willen zijn en je gelukkig maken, maar ik ben dikwijls zoo egoïstisch en koud geweest, en daarom denk ik dat ik het niet meer kan. Wat er in die verzen voor hard en hoogs staat, daar moet je alleen de mooie kracht van zien hoor: 't was niet leelijk *in* me, dat verzeker ik je, verdoemd mooi, maar nu

Mijn trots heeft zich thans uitgezongen,

De liefde komt weêr aan het woord,

Zij hebben bei naar mij gedongen:

De liefde won, de trots verloor 't

[...]

Ik verveel je toch niet, nee, nietwaar, liefste lief, 't is allemaal aardig en prettig. Och ik ben zoo gretig geweest en heb zoo verlangd

Verlangd naar streelingen van handen

Gespeeld door lokken en gevele

En innig-vaste, warme banden

Van armen om mij allebei

Ik heb het toch bezeten

Wat zoo begerlijk was

En zoo gij 't zijt vergeten

Ik weet nog hoe het was

O, ik ben zoo gelukkig geweest, zonder dat ik het merken liet. En ik zal het weêr worden, als ik je maar van tijd tot tijd zien mag. Dat mag ik toch, nietwaar? Ik zal heel lief en stil zijn. Van gisteren, dat kwam, omdat ik die verzen had voorgelezen, dat maakt mij weêr zoo vreemd. Nu dag, allerbest, allerliefste, ik zal Woensdag net zoo zijn, als nu. Ik maak nu heel andere verzen. Dat op de zee is mooi, nietwaar.

Zeg me dat Woensdag eens.

Jouw

Ik zet maar geen naam. Stuur me wat schoon goed, en laat het vuile in Amsterdam wasschen, wil je. Ik heb zoo graag schoon ondergoed. Dag.¹²⁵¹

Deze zeer geëxalteerde brief kan gemakkelijk als overtuigend 'bewijs' worden gezien voor Kloos' homoseksuele geaardheid. Natuurlijk spreekt uit deze brief een gevoel van diepe vriendschap en zelfs aanhankelijkheid. Het gaat veel te ver om Kloos op grond van deze brief homoseksueel te noemen. De door verlatingsangst beheerste Kloos trachtte, naar onze mening, krampachtig te voorkomen door Verwey vergeten te worden, zoals hij in 1885 vreesde door Veth te worden buitengesloten. Het is alsof zich bij Kloos een zeker (borderline) patroon aftekende van instabiele en intense relaties met anderen, dat werd

¹²⁵¹ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, waarschijnlijk gedateerd 1 oktober 1888. Wanneer Kloos het heeft over een sonnet over de zee wordt waarschijnlijk het sonnet 'Van de zee' met de beginregel 'De Zee, de zee klotst voort in eindeloze deining' bedoeld. Zie ook: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 529 e.v. en Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 109 e.v.

gekenmerkt door wisselingen tussen overmatig idealiseren en kleineren, wat zich het duidelijkst zou manifesteren in zijn zogeheten ‘Scheldsonnetten’.

In een brief aan Michaël neemt ook Mea Nijland-Verwey afstand van het etiketteren van Kloos als homoseksueel. Zij schrijft in 1960 dat de erven van haar vader de correspondentie van brieven van of naar Kloos (nog) niet willen vrij geven. Sommige brieven maken inderdaad ‘een overspannen indruk’, stelt zij, om te vervolgen:

En ik vind het niet billijk en in de letterkunde ter zake doend, die ziekte-uitingen, bedoeld voor een dierbare vriend, die Kloos zich zag ontvallen, te publiceren. In ieder geval niet, zolang er auteursrechten op rusten, d.w.z. tot 50 jaar na het overlijden van de dichter. [...] En was mijn vader op Perk's leeftijd gestorven, dan zou men hem nu ook kunnen doodverven als homo-sexueel. Of liever: men zou het doen, zoals men het nu met Kloos doet.¹²⁵²

Verwey gaf in een brief aan Kitty *zijn* visie op de relatie tussen Kloos' gedichten en zijn karakter, waarbij hij Kloos kenschetste als een egocentrisch in zijn gedichten levend man:

Willem heeft in-eens in Bussum wel twintig sonnetten gemaakt; één groote fantasie, maar waar de werkelijkheid van zijn heele leven achter zit, met al zijn liefden en vriendschappen. Het is de lyriek van iemand, die zichzelf De Liefde vindt, de grootste en beste en liefste mensch, en die door een vrouw verlaten is, en nu van alles afscheid neemt en zichzelf voor zijn dood verheerlijkt. Het is de heele sombere Willem, zoals ik hem altijd gekend heb, de fantasie-Willem, die nooit ergens anders bestaan heeft dan in zijn verbeelding, en die nu als een verbeelding voort zal leven in verzen. De werkelijke Willem, die van het leven alles eischte en het nooit iets gaf is helemaal verdwenen achter dezen verbeelden onbaatzuchtige, die zelfs afscheid van het Leven neemt zonder huilen.¹²⁵³

Kloos stond erop dat de verzen in de eerstvolgende *De Nieuwe Gids* werden gepubliceerd. Daarover correspondeerde hij vanuit Bussum met Verwey, die hij per telegram nogal dwingend vroeg hem met de correctie van de drukproeven te helpen. Om daarna, vanuit een totaal andere emotie, in een brief aan Albert, die de rol van secretaris nu alleen vervulde, smekend te schrijven:

Lieve, lieve Albert, Fré is nu weg en ik kan vrij schrijven. Toe, doe mij toch dat ééne plezier en neem de laatste inzending op. *Laat desnoods* wat anders *uitvallen*. Ik wou zoo graag, zoo graag alles bij elkaar zien. 't Is nu uit met de verzen: ik ben moê en mijn hoofd is leeg. Toe, doe het toch, ik zal je er dankbaar voor zijn. Ik zou zoo graag éénmaal in mijn leven toonen dat ik een artist ben, die alles kan. Ik heb me ingespannen tot het uiterste en het is me geloof ik gelukt. Gun me dat, toe.¹²⁵⁴

¹²⁵² Brief van M. Nijland-Verwey aan Hubert Michaël, d.d. 31 maart 1960, Michaël-archief B. 284P, Letterkundig Museum Den Haag.

¹²⁵³ Brief van Albert Verwey aan Kitty van Vloten, d.d. 1 en 2 oktober 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 531.

¹²⁵⁴ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, te dateren tussen 2 en 4 oktober 1888, in: Schenkeveld en Van der Wiel 1995, p. 533-534.

In het oktobernummer van 1888 van *De Nieuwe Gids* verscheen 'Het Boek van Kind en God. Een Passie-spel'; bewonderaars van Kloos' poëzie kregen er tranen van in de ogen. Mr. F.E. Posthumus Meyjes memoreerde in 1919:

Het was in 1888, in den herfst wel, meen ik- [...], dat ik op een van de eerste dagen der maand het grijs-blauwe boek weer op mijn kamer vond, waarnaar mijn vrienden en ik steeds hunkerend uitzagen: een nieuwe aflevering van de N.G. [...] 'Gedichten' van Willem Kloos... – Onmiddellijk sneed ik daar ter plaatse de aflevering open, en ging aan 't lezen...[...] Daar kwam hij op mij aanzetten, de prachtig-gedragen zware rhythmus van Kloos' verzen, – en daar ging de deur der emotie open, langzaam, eerst langzaam... 'Het Boek van Kind en God, een Passiespel'... [...] en huiverend en huilend las ik het, dat boek van nameloos leed en ellende, van miskenning en verlatenheid, van leven en liefde en van eenzamen dood en gelaten trots, en ik schreide en snikte mee in de Doodsliedjes en de Pathologieën [...] en mee doorleefde ik alles wat Hij had geleden.¹²⁵⁵

---

¹²⁵⁵ Hier geciteerd uit: Endt 1978, p. 22.